

1 primerak baze podataka, uz tri elektronske verzije. Ako želite jedan primerak na
2 papiru, možemo obezbediti.

3 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Hvala, videćemo.

4 [Svedok je ušao u sudnicu]

5 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Gospodine Riedlmayer, Vi ste već davali
6 svečanu izjavu u ovom postupku kada ste ranije svedočili. Naravno, još uvek Vas
7 obavezuje ta izjava. Izvolite sedite.

8 SVEDOK: ANDRAS RIEDLMAYER

9 [Svedok odgovara putem prevodioca]

10 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite, gospodine Groome.

11 Ispituje g. Groome:

12 [Tužilac ispituje putem prevodioca]

13 P: Gospodine Riedlmayer, poslednji put kad ste svedočili, ispričali ste
14 koje su Vaše profesionalne kvalifikacije i obrazovanje. Zamolio bih Vas, za
15 početak, da nam malo opširnije ispričate koje konkretno imate kvalifikacije u
16 vezi Vaše ekspertize o Bosni i Hercegovini.

17 O: Što se tiče Bosne i Hercegovine, mogu dodati da sam se specijalizovao
18 za istoriju Balkana u svojim studijama na Univerzitetu u Čikagu. Napisao sam
19 magistarski rad o Bosni i Hercegovini i svoj prilog za kongres u Berlinu.

20 U poslednjih deset godina, puno sam pisao o kulturnoj istoriji Bosne i
21 Hercegovine i o uništavanju kulturne baštine tokom nedavnih ratova.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Zamoljen sam da podnesem izveštaje na mnogim međunarodnim konferencijama. I osim
2 ovoga što sam radio za Tribunal, radio sam takođe i za kongresne komitete SAD i
3 druge... druga tela.

4 G. GROOME: [simultani prevod] U dokaznom predmetu 89... 98... ne, 89,
5 imamo punu biografiju gospodina Riedlmayera.

6 P: Gospodine, vratimo se na period od 1992. do 1996. Da li ste saznali
7 da veliki broj izveštaja stiže i govori o širokom uništavanju kulturne i verske
8 baštine?

9 O: Da.

10 P: Možete li mi reći ukratko šta je bilo u tim izveštajima i odakle je
11 stizala ta informacija?

12 O: Iz novinskih izveštaja, iz publikacija međunarodnih tela kao što je
13 Savet Evrope i izveštaji same bosanske Vlade.

14 P: Da li Vas je angažovalo Tužilaštvo da napravite jednu sveobuhvatnu
15 studiju o uništavanju kulturne i verske muslimanske i rimokatoličke baštine u
16 Bosni i Hercegovini?

17 O: Da.

18 P: Recite nam ukratko koji su bili parametri za taj izveštaj?

19 O: Da. Pošto sam svedočio u segmentu za Kosovo, zamolilo me je
20 Tužilaštvo da sličnu studiju napravim za Bosnu i Hercegovinu. Parametri su bili
21 da izučim uništavanje kulturne i verske baštine nesrpskih nacionalnosti u 15 do
22 19 opština u Bosni.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 I da bih to uradio, morao sam da obavim terenska istraživanja u Bosni i
2 tu mi je Tužilaštvo obezbedilo prevoz i druga sredstva. Ja sam boravio u Bosni u
3 julu prošle godine. Proputovao sam 4.600 kilometara i video sam... posetio sam
4 više od 230 lokacija.

5 P: Ako pogledate na monitor ispred Vas, videćete jednu stranu iz Vašeg
6 izveštaja gde se daje spisak 19 opština. To je sada dokazni predmet 486. Da li
7 su to tih 19 opština koje ste Vi posetili tokom Vašeg terenskog putovanja
8 prošlog jula?

9 O: Jesu.

10 P: Molim da se svedoku pokaže dokazni predmet 486. Moje pitanje Vama je
11 sledeće: da li je ovaj izveštaj koji je rezultirao posle Vašeg istraživanja u
12 Bosni?

13 O: Jeste.

14 P: Da li ste napravili bazu podataka da sakupite sve informacije koje
15 ste prikupili tokom istraživanja i ona je u osnovi Vašeg izveštaja?

16 O: Tako je.

17 G. GROOME: [simultani prevod] Molim da se svedoku pokaže dokazni predmet
18 487.

19 P: Nemamo ovde to na papiru. Da li je to zabeleženo na kompakt-disku?

20 O: Jeste.

21 P: Da li ćete to koristiti tokom Vašeg svedočenja ovde danas?

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Da.

2 P: Da li je napravljena jedna kopija te baze podataka, tačnije nekoliko
3 primeraka, uz Vašu pomoć?

4 O: Da.

5 P: Osim što ste sami posetili lokacije, da li ste koristili i druge
6 izvore informacija kada ste pravili izveštaj koji je upravo podnet u dokazni
7 materijal?

8 O: Jesam i to je navedeno u priložima uz moj izveštaj.

9 P: Koji su, ukratko, ti izvori, tačnije vrste izvora?

10 O: Ti izvori, osim mojih terenskih istraživanja, uključuju i podatke
11 rimokatoličke i islamske verske zajednice koje imaju svoju dokumentaciju o
12 uništavanju njihovih verskih objekata. Osim toga, na nivou Bosne imamo opštine i
13 mesne zajednice koje su prikupile svoju dokumentaciju, fotografije i druge
14 materijale. Takođe sam se oslanjao na materijal Saveta Evrope koji mi je... koji
15 je u Bosnu poslao jednu misiju osamdes... 1997/1998. da izuče baštinu koja treba
16 da se obnovi posle rata. Oni su skupili dosta foto-dokumentacije. A osim toga,
17 dodatnu dokumentaciju je napravio i Institut za zaštitu spomenika Bosne. Oni
18 imaju ograničene resurse i sredstva, ali su mogli da mi pruže fotografije

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 kako su ti objekti izgledali pre rata.

2 P: Da li možete da nam date jednu procenu koji procenat tih lokacija ste
3 posetili sami, a koji deo Vašeg izveštaja se oslanja na druge izvore?

4 O: Otprilike tri petine, 60% lokacija sam posetio sâm, a za ostalih 40%
5 sam se oslanjao na druge izvore.

6 P: Možete li nam objasniti svoju metodologiju u izučavanju uništavanja
7 kulturne i verske baštine?

8 O: Pre nego što sam otišao u Bosnu, ja sam izučio svu objavljenu i
9 neobjavljenu informaciju da odredim spisak lokacija u svakoj opštini koje treba
10 posetiti. Osim toga, kontaktirao sam sa mesnim verskim zajednicama i Institutom
11 za zaštitu spomenikama... spomenika da bih našao ljude koji mogu da me prate na
12 te lokacije i da mi pomognu. To je takođe bilo jako korisno u slučaju onih
13 lokacija gde su objekti potpuno uništeni, i bez tih ljudi bilo bi mi teško da
14 nešto uradim.

15 P: Kada ste posetili te lokacije, koje ste kriterijume za procenu
16 stepena uništavanja koristili?

17 O: Iste kriterijume koje sam koristio na Kosovu. Imam jednu skalu
18 uništavanja od pet stavki, pet stepena.

19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 P: /prevod engleskog transkripta: "Mogu li Vas zamoliti da ih
2 nabrojite?"/

3 O: Jedan je "neoštećena"; druga, "malo oštećena", to se odnosi na
4 objekte koji... kojima, recimo, konstrukcija nije uopšte uništena, ali je,
5 recimo, minaret ili tako nešto oštećeno. "Teško oštećena" se odnosi na objekat
6 gde je konstrukcija u značajnoj meri oštećena. "Skoro uništena" se odnosi na
7 konstrukciju gde neki delovi objekta još uvek stoje, ali je uglavnom uništen. I
8 peto je "potpuno uništena".

9 P: Koliko ste lokacija uspeli da nađete od onih koje ste sebi odredili?

10 O: U većini opština uspeli smo da posetimo najveću... najveći deo
11 lokacija. Na primer, u Višegradu, zbog vremenskih ograničenja i zbog teško
12 oštećenih puteva nismo uspeli jer je bilo nemoguće, ali skoro u svakoj drugoj
13 opštini smo uspeli da posetimo najveću većinu lokacija.

14 P: Možete li nam rezimirati svoje nalaze... nalaze Vašeg izveštaja u
15 vezi verske i kulturne imovine muslimanske verske zajednice, i da nam opišete
16 koje su to vrste zgrada?

17 P: Pre svega, to su džamije gde se obavljaju dnevne i druge molitve.
18 Zatim, postoje kuće derviša. To su mesta, sastajališta za razne verske obrede za
19 bratstva *Sufi lay*.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 A osim toga, postoje škole Kur'ana, tačnije mehtebe /?mektebi/, kao i
2 muslimanske verske biblioteke i arhive.

3 P: Koliko ste posetili lokacija sa džamijama u tih 19 opština?

4 O: 277 džamija. Toliko je i u izveštaju.

5 P: Od tih 277, koliko ih je bilo neoštećeno?

6 O: Nijedna.

7 P: Sad Vas molim da nam kažete koji su rezultati Vaših istraživanja u
8 pogledu drugih zgrada koje ste nam opisali?

9 O: Od džamija koje smo obišli, 92 su teško oštećene ili skoro sasvim
10 uništene. Od 71 džamije koje su istorijske zgrade i zaštićene kao istorijska
11 baština, 93% je ili teško uništena ili potpuno uništena... teško oštećena ili
12 potpuno uništena, a otprilike isti broj verskih objekata i kuća derviša je
13 takođe uništeno.

14 P: Rekli ste da je 71 zgrada ove vrste bila pod nekom vrstom pravne
15 zaštite. Kakva je to zaštita?

16 O: Postoji jedno telo u Bosni i Hercegovini. To je Institut za zaštitu
17 spomenika koji je predlagao koje zgrade treba staviti pod zaštitu, pošto imaju
18 istorijsko-arhitektonsku vrednost i kulturnu vrednost, i onda je kroz

19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 zakonodavstvo ta zgrada bivala stavljena pod zaštitu, zavisno od toga da li je
2 od nacionalne, regionalne ili lokalne vrednosti i značaja. To je značilo da nije
3 dozvoljeno menjati ili dodavati nešto konstrukciji zgrade i da se dobija neka
4 vrsta državne pomoći za obnovu i rekonstrukciju.

5 P: Kada ste obilazili te lokacije, šta biste obično našli? Ostatke
6 zgrade ili biste našli da su ostaci odvučeni negde drugde? Recite nam, kakav
7 je... kakva je bila situacija uopšteno govoreći?

8 O: Na većini lokacija koje smo posetili, koje su locirane u onome što se
9 sada zove Republika Srpska, to jest teritorija bivše Bosne i Hercegovine koja je
10 pod srpskom kontrolom, džamije i lokacije sa islamskim objektima su uglavnom
11 teško oštećene ili uništene. Uništene zgrade ne samo da su bile spaljene ili
12 dignute u vazduh, već je to mesto prekopano buldožerom i ostaci zgrade su
13 odvučeni. Ako se pažljivo pogleda, ponekad je moguće naći ostatke temelja, a
14 ponekad su čak i ostaci temelja toliko prekopani građevinskom mašinerijom da ih
15 je nemoguće naći.

16 P: Sad nam recite, u rezimiranom obliku, šta... kakva je situacija sa
17 katoličkim verskim objektima?

18 O: Ti objekti pripadaju uglavnom hrvatskoj nacionalnoj zajednici. Broj
19 takvih objekata je mnogo manji nego u slučaju muslimanske verske zajednice, tako
20 da je i u mom izveštaju naveden manji broj.

21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 Mi smo u izveštaju pokrili 57 katoličkih crkava u 19 opština koje smo posetili.
2 Nijedna nije bila neoštećena. 14 ih je samo bilo malo oštećenih, otprilike
3 četvrtina. Na teritoriji gde su tokom rata imale kontrolu muslimanske, vladine
4 snage, mnoge crkve su bile tek u izgradnji kada je počeo rat. Mnoge katoličke
5 crkve su srušene sa zemljom i sam građevinski materijal, ostaci su uklonjeni
6 sa lokacije na mnogim mestima. To se desilo tamo gde je odmah pored pravoslavne
7 crkve stajala katolička crkva i pravoslavna crkva bi, u tom slučaju, bila
8 neoštećena. Od 57 rimokatoličkih crkvi, tri četvrtine su ili teško oštećene ili
9 potpuno uništene.

10 P: Da li ste, prema angažmanu Tužilaštva, trebali da posetite svaku
11 pravoslavnu srpsku crkvu u Bosni?

12 O: Ne.

13 P: Znači, Vaše interesovanje bilo je ograničeno na verske objekte
14 muslimanske i katoličke zajednice?

15 O: Tako je.

16 P: Sad Vas molim da nam kažete kakvi su Vaši generalni nalazi što se
17 tiče arhiva i biblioteka u Bosni i Hercegovini?

18 O: Osim verskih objekata, bavio sam se i sudbinom arhiva i biblioteka,
19 naročito onih koje pripadaju verskim zajednicama. U 13 od 19 opština, koje sam
20 pokrio u izveštaju, mesni predstavnici islamske zajednice su mi rekli da je
21 materijal iz tih arhiva /sic/ ili konfiskovan ili je uništen od strane srpskih
22 vlasti ili srpskih snaga.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 U jednom broju ovih opština takođe su postojale zbirke islamskih verskih knjiga
2 i rukopisa koji su takođe uništeni. Isto važi i za rimokatoličku versku
3 zajednicu. Bilo je nekoliko izveštaja o konfiskaciji ili uništavanju verskih
4 arhiva i biblioteka.

5 P: Koja vrsta zapisa i evidencije bi se čuvale u takvim arhivama,
6 recimo, za muslimansku zajednicu?

7 O: Oni bi sadržali materijal o zadužbinama fondacije Vakuf, koja
8 podržava aktivnosti muslimanske zajednice, tako da se to odnosi na njihovu
9 imovinu i svi zapisi bi bili pohranjeni u takvoj arhivi. Takođe bi se čuvali
10 istorijski podaci, kao i opštinski podaci o rođenjima, venčanjima i sahranama u
11 parohiji. Takođe treba imati u vidu da, kao i u mnogim drugim mestima u Evropi,
12 u Bosni se registracija rođenja i brakova vodi tek odnedavno, tako da je
13 istorija same zajednice vrlo zavisna od zapisa koji postoje u verskim objektima
14 i arhivama.

15 P: Sad mi opišite šta ste dobili od Instituta za istočne studije
16 /?Orijentalni institut/ u Sarajevu?

17 O: Uništavanje ovog instituta u Sarajevu, koji je granatiran, prema
18 izveštajima očevidaca, i spaljen u noći 17. maja 1992. godine, predstavlja

19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 verovatno najveći gubitak arhivskih materijala u Bosni. Ovaj Institut za istočne
2 studije /?Orientalni institut/ imao je više od 2.000 dokumenata još iz vremena
3 turske vladavine na toj teritoriji, i takođe je imao katastar još iz 19. veka,
4 kao i zapise iz preko 500 godina turske vladavine na toj teritoriji.

5 P: Prema Vašim saznanjima, da li je to bila unikalna zbirka?

6 O: Sigurno da jeste.

7 P: Da li je nešto od toga povraćeno po završetku rata?

8 O: Skoro ništa. To je sasvim sve izgorelo. Imali smo... postojali su
9 planovi da se to evakuiše u skloništa, međutim, to nije uspelo.

10 P: Sad mi recite šta se desilo sa Narodnom bibliotekom u Sarajevu.

11 O: Narodna biblioteka nalazi se u centru starog grada u Sarajevu, na dnu
12 jedne doline. To je... to se nalazi u staroj većnici još iz austro-ugarske
13 vladavine. To je bila Narodna biblioteka počev od Drugog svetskog rata i za
14 Bosnu predstavlja isto ono što Britanska biblioteka predstavlja za Englesku. To
15 je biblio... to je bibla... to je bila glavna biblioteka. 25. avgusta, uskoro
16 posle večeri, bombardovana je sa nekoliko lokacija. Srpske snage su je
17 bombardovale sa lokacija iznad Sarajeva. Očevici kažu da je pogođena sa više od
18 400 /u engleskom transkriptu: "40"/ zapaljivih granata koje su izazvale veliki
19 požar.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

1 Vatrogasci su takođe bili gađani. Na njih je otvorena vatra iz teških
2 mitraljeza. Vodovod je takođe bio prekinut nekoliko dana ranije, tako da je
3 požar zahvatio celu zgradu i 90% je uništeno.

4 P: Koja je Vaša procena koliko je materijala uništeno?

5 O: Otprilike milion i po tomova.

6 P: Sad bih Vas zamolio da kažete nešto o konkretnim lokacijama koje ste
7 posetili. Prvo, molim da nam pokažu dokazni predmet 488, tabulator 1, i da nam
8 kažete da li prepoznajete ovaj dijagram, da nam kažete šta predstavlja ovaj
9 dokument?

10 O: Ovaj dokument je jedan izbor fotografija iz baze podataka.

11 P: Da li ste Vi pomagali saradnicima iz Tužilaštva da sastave ovaj
12 spisak?

13 O: Jeste, ja sam pomagao u selekciji i ja sam obezbedio ove slajdove i
14 fotografije.

15 P: Sudsko veće je već čulo o uništavanju verskih objekata u Janji i
16 Bijeljini. Molim Vas da nam kažete nešto o džamiji Atik u Janji i da nam kažete
17 ukratko kakvi su Vaši nalazi?

18 O: Ovo je predratna fotografija džamije Atik ili stare džamije u centru
19 Janje.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Ja sam ovo dobio od predsednika... od predsednika Medžlisa, to je predsednik
2 Islamske zajednice, tokom svoje posete.

3 P: Sledeće.

4 O: To je fotografija koja je... zgrade koja je uništena u aprilu 1993.
5 godine. Vidite da ovde jedan buldožer uklanja ruševine. Takođe vidite da je vrh
6 ovog drveta pored džamije takođe dignut u vazduh. Vidite da ova lokacija nije
7 okružena trakom, kao što se obično radi na mestu zločina, i uništavanje je
8 nesmetano nastavljeno.

9 P: Da li ste usp... da li ste pokušavali da nađete neku dokumentaciju o
10 tome da li je bilo nekih sukoba oko Janje u to vreme?

11 O: Prema novinskim i drugim izveštajima, Janja je bila u... stalno pod
12 kontrolom Srba i nije nikad bila ugrožena od drugih snaga. Tamo nije bilo
13 nikakvih borbi.

14 P: Pogledajte sledeću fotografiju.

15 O: To je fotografija koju sam ja napravio na terenu kada sam otišao da
16 posjetim novu džamiju koja se gradi na mjestu gdje se... gdje je uništena
17 prethodna džamija.

18 P: Molim Vas pogledajte sljedeću fotografiju. Da li prepoznajete
19 fotograf... džamiju koja se vidi na ovoj fotografiji?

20 O: Da, to je džamija Džedid. To je nova džamija koja se gradi u Janji, a
21 ovo je fotografija od prije rata iz publikacije koja je objavljena prije rata.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Možete li nam opisati šta vidite na sljedećoj fotografiji?

2 O: To je fotografija koju sam ja napravio. To je osnov te iste džamije,
3 temelj, koja je uništena na... mjesec nakon što je uništena stara džamija prema
4 lokalnim informacijama ljudi s kojima sam razgovarao.

5 G. GROOME: [simultani prevod] Da bi bilo jasno u zapisniku, mi idemo od
6 fotografije do fotografije na isti način na koji su one poredane u rezimeu
7 svjedočenja gospodina Riedlmayera, tako da se mogu koristiti i ubuduće.

8 Molim da se sada pokaže videosnimak, a Vas molim da pogledate ekran pred
9 Vama.

10 Možda bi poslužitelj mogao da pogleda da li je potrebno da se podesi
11 monitor da bi se vidio taj videosnimak.

12 [Gleda se video snimka]

13 G. GROOME: [simultani prevod]

14 P: Možete li mi opisati ono što vidimo, gospodine Riedlmayer?

15 O: Ono što vidimo je videosnimak koji je napravila ekipa ITN Vijesti,
16 kamerman britanske TV mreže. Ono što vidimo je čišćenje ostataka džamije Atik u
17 centru Bijeljine. Ono što ste vidjeli u prethodnom videosnimku su bili ljudi
18 koji rade svoj posao. Nije bilo nikakvih borbi u Bijeljini u to vrijeme. Pored
19 toga možete da vidite buldožere koji se kreću i nekoliko ljudi u uniformama
20 vojske bosanskih Srba i takođe nekoliko civila koji prolaze pored te lokacije.

21 G. GROOME: [simultani prevod] Završili smo sa ovim videosnimkom. Hvala.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Samo da ukratko rezimiramo, ovo je bilo u martu 1993. godine, kada je
2 pet džamija u Bijeljini uništeno u jednoj noći.

3 P: Mogu li sada skrenuti Vašu pažnju na opštinu Brčko? Molim Vas
4 pogledajte sljedeću fotografiju i recite nam šta prepoznajete na ovoj
5 fotografiji?

6 O: Da, ovo je fotografija Savske džamije u Brčkom, džamije stare 250
7 godina. To je najstarija džamija u Brčkom. Desno od džamije se vidi početak
8 željeznog mosta. Ako pogledate sljedeću fotografiju, možete vidjeti isti taj
9 željezni most i prazni lokalitet gdje se nalazila Savska džamija. Prema
10 informacijama lokalne islamske zajednice, Savska džamija je uništena u decembru
11 1992. godine, čak su iskopani i temelji, a ostaci džamije su prebačeni na drugu
12 lokaciju u gradu gdje se nalazi i masovna grobnica i gdje se... gdje su ostaci
13 velikog broja Muslimana, stanovnika Brčkog, i tu su odloženi ostaci ove džamije.

14 P: Da li je to jedan od dokumenata koji je naveden kao dokument koji je
15 bio pod zaštitom...

16 O: Da, jeste.

17 P: ...jedan od objekata koji je naveden kao dokument /sic/ pod zaštitom?

18 O: Da, jeste. Može se vidjeti mali prozor na vrhu ekrana, ali inače sve
19 ostalo je uništeno, sve do temelja.

20 P: Molim Vas, pogledajte sada opštinu Kotor Varoš i pogledajte ove
21 fotografije. Da li prepoznajete džamiju koja se nalazi na ovoj fotografiji?

22 O: Da. To je džamija u selu Hanifići, odmah izvan Kotor Varoša.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Fotografija koja je napravljena prije rata, iz publikacije koja je objavljena
2 prije rata.

3 P: Da li prepoznajete fotografiju koja se nalazi na desnom dijelu
4 ekrana?

5 O: Da. To je fotografija koju sam ja napravio, fotografija džamije. I
6 kada pogledate džamiju, vidi se da nema više krova, nema minareta i takođe se
7 vide ostaci gorenja džamije i od... vidi se da je ona niša u kojoj su se
8 obavljale molitve uništena. Minaret je uništen eksplozijom i može se vidjeti
9 da... ako se pogleda bliže kao što sam ja to učinio, da je sada... da je riječ o
10 unutraš... o modernoj konstrukciji u kojoj se koristio armirani beton, tako da
11 se vide metalne cijevi koje su bile unutar tog armiranog betona. To je vrlo
12 karakteristično. Sekretar islamske zajednice me je uveo unutra i odveo do te
13 lokacije i mnogi stanovnici sela su se sklonili u tu džamiju tada i oni su
14 spaljeni, oni su živi spaljeni kada je zapaljena džamija.

15 P: Opisali ste oštećenja koja ste Vi ustanovili na ovoj džamiji. Tokom
16 pregleda ove džamije, da li ste vidjeli ikakve dokaze o korištenju pješadijskog
17 oružja, ostatke metaka?

18 O: Ne. Nije bilo nikakvih dokaza. Sasvim je jasno da nisu vođene nikakve
19 borbe. Nije bilo pucnjave tu.

20 P: Mogu li sada skrenuti Vašu pažnju na opštinu Foča? Da li prepoznajete
21 ovu džamiju?

22 O: To je džamija Aladža, šarena džamija u Foči. Izgrađena je 1550. i
23 smatrala se draguljem islamske arhitekture na Balkanu i nalazila se u samom
24 centru grada.

25

26

27

28

29

30

1 P: Ta džamija je bila pod zaštitom države?

2 O: Da.

3 P: Možete li nam opisati šta ste vidjeli kada ste otišli na taj
4 lokalitet tokom Vašeg istraživanja?

5 O: Džamija je bila potpuno uništena, prema riječima očevidaca, i to
6 uništena eksplozivom. Ja imam niz fotografija koje su napravljene 1996. godine i
7 to su fotografije koje je napravio jedan student i vide se oštećenja od
8 eksploziva oko zgrade. Sasvim je jasno da je do razaranja došlo od eksplozije.
9 Vide se bijeli tragovi oko... na tom lokalitetu i to su tragovi koji su u osnovi
10 džamije... u temelju džamije, okruglog oblika. I tu su takođe ostaci jedne
11 mramorne fontane koja se nalazila pred džamijom. Ostaci džamije su nađeni u
12 blizini rijeke.

13 P: I, koliko je Vama poznato, kada je tačno uništena džamija?

14 O: Prema riječima očevidaca, džamija je uništena 1992. godine, nakon što
15 su snage bosanskih Srba okupirale grad.

16 P: Vijeće je čulo detaljno svjedočenje u vezi sa opštinom Zvornik. Ja
17 želim da skrenem Vašu pažnju na nekoliko lokaliteta tamo, da nam opišete Vaše
18 nalaze u vezi sa tim lokalitetima. Pogledajte fotografiju koja se sada nalazi na
19 ekranu pred Vama. Da li prepoznajete ono što se nalazi na ovoj fotografiji?

20 O: Da. To je derviška loža ili tekija Divič, turbe Divič. To je
21 lokalitet koji se nalazi odmah izvan Zvornika. Ovo je fotografija objavljena
22 1989. u jednom magazinu i pokazuje religioznu vjersku ceremoniju na tom
23 lokalitetu.

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Da li prepoznajete sljedeću fotografiju?

2 O: Da. To je fotografija koju sam ja napravio u julu prošle godine. To
3 su osnovi sravnjenog svetišta i vide se ljudi koji stoje u pozadini i na osnovu
4 toga se može procijeniti kolika je bila veličina ovog svetišta, i takođe se vidi
5 kamion koji... crveni kamion koji je parkiran na vrh ovoga turbeta i dva
6 sveštenika koji se nalaze u ovom svetištu.

7 P: Želim da skrenem Vašu pažnju na sljedeću džamiju.

8 O: Da. To je džamija u istom tom selu Divič. Fotografija je snimljena
9 prije 1980. godine.

10 P: Šta prikazuje sljedeća fotografija?

11 O: To je srpska pravoslavna crkva koja je izgrađena na lokaciji gdje se
12 nalazila uništena džamija prije rata. U ovom selu su živjeli gotovo isključivo
13 bosanski Muslimani. Nakon rata, ovo selo je preimenovano i sada se... i ovdje je
14 izgrađena crkva Svetog Stefana na tom lokalitetu, uprkos protestima Islamske
15 zajednice koja je... su... tužila za kršenje ljudskih prava.

16 P: Kada je riječ o ovom konkretnom lokalitetu na koji ste se pozvali, da
17 li je bilo bilo kakvog spora u vezi sa nalazima koji su... u vezi sa ovom
18 konkretnom džamijom i takođe izgradnjom katoličke /sic/ crkve na tom lokalitetu?

19 O: Izgradnja nije osporavana.

20 P: Želim da skrenem Vašu pažnju na sljedeću džamiju.

21 O: To je džamija Zamlaz u Zvorniku. To je najstarija džamija koja je
22 opstala u Zvorniku, stara oko 200 godina. Želim da skrenem Vašu pažnju na
23 modernu zgradu s desne strane na kojoj se vide tamne linije odmah pored prozora.

24

25

26

27

28

29

30

1 To je fotografija snimljena poslije rata. Ne samo da je džamija
2 uništena, već se može vidjeti ista ta predratna konstrukcija s desne strane, a
3 na lokalitetu gdje se nalazila džamija gradi se sada jedna moderna
4 četverospratnica.

5 P: Šta pokazuje ova fotografija?

6 O: To je završena zgrada koja se nalazi na mjestu gdje je bila džamija i
7 to je snimljeno prošlog ljeta.

8 P: Da li ste Vi razgovarali sa lokalnim imamom u vezi sa razaranjem ove
9 džamije?

10 O: Da. Osoba koja mi je pokazala taj lokalitet, koji ja inače ne bih
11 pronašao, je bio imam glavne džamije u Zvorniku koji sada živi u egzilu u Tuzli.
12 I on mi je opisao kako je džamija bila unoš... uništena buldožerima u proljeće
13 1992. godine, nakon okupacije Zvornika.

14 SUDIJA ROBINSON:[simultani prevod] Ko je odgovoran za izgradnju... za
15 zgradu koja je sada tu izgrađena na mjestu gdje je bila džamija?

16 SVEDOK:[simultani prevod] Pa, lokalno privatno preduzeće je izgradilo tu
17 zgradu, a ono je izgleda povezano sa lokalnim opštinskim vlastima u Zvorniku, a
18 njima rukovode bosanski Srbi. Islamska zajednica je protestovala zbog izgradnje
19 te zgrade, ali vlasti Republike Srpske u odgovoru su tvrdile da po starom
20 jugoslovenskom zakonu, koji je ekspropirao imovinu sela, Islamska zajednica je
21 imala pravo da koristi taj lokalitet dok je postojala džamija, ali pošto džamija
22 više ne postoje oni su tvrdili da time prestaju prava Islamske zajednice na taj
23 lokalitet.

24

25

26

27

28

29

30

1 Vijeće za zaštitu ljudskih prava je došlo do suprotnih nalaza i naložilo da
2 treba kompenzirati Islamsku zajednicu i dati im, po mogućnosti, neki drugi
3 lokalitet gdje bi mogli da izgrade džamiju. Međutim, ništa se nije desilo od
4 tada.

5 SUDIJA ROBINSON:[simultani prevod] Šta je to Vijeće za ljudska prava?

6 SVEDOK:[simultani prevod] Vijeće za ljudska prava Bosne i Hercegovine je
7 ustavljeno u skladu sa Dejtonskim sporazumom kao tijelo koje je sačinjeno od
8 članova iz same Bosne i Hercegovine i međunarodne zajednice, i oni donose odluke
9 u vezi sa predmetima koji se odnose na ljudska prava u Bosni i Hercegovini.

10 SUDIJA ROBINSON:[simultani prevod] Hvala lijepo.

11 G. GROOME: [simultani prevod] Tužilaštvo ima odluke tog vijeća i nije
12 imalo namjeru da ih prilaže u spis, ali ukoliko Vijeće želi da ih pogleda, mi
13 možemo da Vam ih obezbijedimo.

14 P: Sada bih želio da skrenem Vašu pažnju na selo Kozluk u Zvorniku. Da
15 li ste posjetili to selo tokom Vašeg studija?

16 O: Da.

17 P: Možete li nam opisati šta ste tamo našli?

18 O: Da. Kozluk se nalazi sjeverno od Zvornika i u centru sela je jedan
19 otvoreni... veliki otvoreni prostor gdje se nekada nalazila džamija. Lokalitet
20 je od rata korišten kao đubrište i dijelom parking za autobuse. Tek odnedavno,
21 prije moje posjete, je očišćeno to đubre, a fotografija je napravljena godinu
22 ranije, dakle, iz 2001. godine.

23 P: Možete li nam reći koju od ove dvije fotografije ste Vi napravili?

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Nijednu. Ja imam treću fotografiju, ali ona nije ovdje priložena.
2 Međutim, mogu da identifikujem taj lokalitet jer sam ga posjetio.

3 P: Možete li nam reći otprilike kada su napravljene ove fotografije?

4 O: Da. 2000. i 2001. godine, sa... iz potpuno suprotnih uglova su
5 snimljene.

6 P: Da li ste bili u stanju da nađete fotografiju džamije prije nego što
7 je uništena?

8 O: Nažalost nisam. Razgovarao sam sa ljudima iz Kozluka koji su sada u
9 izbjeglištvu, međutim, oni su rekli da su morali tako nabrzinu da odu, da su
10 bili protjerani, tako da nisu bili u mogućnosti da ponesu sa sobom svoju
11 imovinu.

12 P: Sada bih želio da skrenem Vašu pažnju na opštinu Nevesinje i želim da
13 Vas zamolim da identifikujete ono što je prikazano na ovoj fotografiji.

14 O: Nevesinje je opština južno... koja se nalazi na jugu, u Hercegovini,
15 istočno od Mostara. Ovo je Careva džamija ili džamija sultana Bajezita,
16 izgrađena prije 500 godina. To je jedna od najstarijih džamija u Bosni i
17 Hercegovini. Ovo je fotografija iz vodiča koji je objavljen 1989. godine,
18 neposredno pred rat.

19 P: Da li je to zgrada koja je bila pod zaštitom države?

20 O: Da, naravno.

21 P: Možete li nam opisati šta se nalazi sada na ovom lokalitetu?

22 O: To je taj isti lokalitet koji se sada ponovo koristi kao đubrište i
23 odbacivanje starih automobila. Razgovarao sam sa imamom koji mi je rekao da je
24 JNA uništila ovu džamiju u proljeće 1992. godine. Ostaci džamije su kamionima
25 prebačeni na jedan drugi lokalitet, dva kilometra izvan grada.

26

27

28

29

30

1 P: Možete li nam reći šta je pokazano na sljedećoj fotografiji?

2 O: Ovo je rimokatolička parohijska crkva u Nevesinju. Fotografija je
3 snimljena prije rata. Ovo je takođe zgrada koja je bila pod zaštitom države.
4 Izgrađena je u vrijeme Austro-Ugarske, dakle, početkom 20. stoljeća, vrlo lijepa
5 zgrada.

6 P: Šta je sada prikazano na ovoj fotografiji?

7 O: To je isti taj lokalitet sa... i snimano je iz istog ugla. Može se
8 vidjeti da zgrade više uopšte nema. Ja sam razgovarao sa parohijskim
9 sveštenikom, koji je sada u Mostaru, i on mi je opisao kako je zgrada uništena
10 eksplozivom, a zatim je buldožerima uniš... uklonjeni su ostaci zgrade na jednu
11 drugu lokalitac... lokalitet dva kilometra južno od Nevesinja. Razgovarao sam i
12 saznao da su lokalne vlasti, bez obzira na proteste Katoličke crkve, odbile da
13 vrate ovaj lokalitet Katoličkoj crkvi. I prema riječima sveštenika, deset godina
14 kasnije, nijedna katolička porodica se nije vratila u Nevesinje i tražila da im
15 se vrati njihova imovina.

16 P: Da li je sveštenik bio prisutan u Nevesinju kada je kuća... kada je
17 crkva uništena?

18 O: Ne. On je protjeran ranije.

19 P: Da li ste Vi mogli da ustanovite da li su vođene borbe za vrijeme
20 kada je crkva uništena?

21 O: Nevesinje, kao i veliki broj opština, su zauzeli srpski nacionalisti
22 prije izbijanja rata, tako da se nikada nisu ni vodile borbe u Nevesinju.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Sad bih želio da skrenem Vašu pažnju na opštinu Bosansku Krupu.

2 Možete li nam opisati fotografiju koju gledamo sada na ekranu?

3 O: To je centar Bosanske Krupe, jednog malog gradića na sjeverozapadu
4 Bosne. Kao i mnogi gradovi u Bosni, u centru grada su se nalazili vjerski
5 objekti tri glavne etničke zajednice i oni su se međusobno mogli vidjeti. Ovo je
6 fotografija snimljena prije... snimljena poslije rata, jer ja, nažalost, nemam
7 fotografiju koja bi bila snimljena prije rata, ali ovde možemo da identifikujemo
8 pravoslavnu crkvu. U pozadini su... u pozadini je minaret gradske džamije, a
9 naprijed se vidi do temelja srušena katolička crkva. Kada bi bio bolji
10 kvalitet fotografije, mogli bismo vidjeti da je sada na minaretu potpuno novi
11 bakreni krov, jer je to poslijeratna izgradnja.

12 P: Možete li pogledati sljedeću fotografiju?

13 O: To je predratna fotografija katoličke crkve. Možemo je uporediti sa
14 onom fotografijom koja je napravljena poslije rata i može se vidjeti do koje je
15 mjere uništena.

16 P: Ova konkretna fotografija katoličke crkve... mi sada na ovoj
17 fotografiji ne vidimo minaret. Da li je to zbog ugla iz kojeg je snimljena
18 fotografija?

19 O: Da. Minaret je bliže drveću, više ulijevo.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na fotografiju s desne strane
2 ekrana. Opišite nam tu fotografiju.

3 O: To je fotografija džamije napravljena odmah poslije rata. Tu je
4 spaljena džamija sa koje je minaret dignut u vazduh. Ova... ovaj spomenik je
5 takođe bio pod zaštitom države, jer je izgrađen u vrijeme Austro-Ugarske i bio
6 je znač... bio je značajna vjerska zgrada koja je imala čak i prozore izgrađene
7 u gotskom stilu.

8 P: Kada uporedimo ove tri zgrade, ova tri objekta koja su bila u blizini
9 jedna drugom, možete li nam uporediti štetu koja im je nanesena?

10 O: Da. Srpska pravoslavna crkva je praktično nedirnutu, a i katolička
11 crkva i džamija su bile teško oštećene u gradu koji je bio pod kontrolom snaga
12 bosanskih Srba od samog početka rata do posljednjih sedmica rata.

13 P: Sada bih Vas zamolio da pogledate fotografije iz opštine Prijedor.

14 O: Da. Ovo što sada gledate je fotografija koja je napravljena u
15 posljednjim godinama rata i tu se vide ostaci katoličke crkve u centru Prijedora
16 u... na sjeveru Bosne. Vidi se da je nekom vrstom eksplozije uništena zgrada.
17 Ostali su dijelovi zidova. A sada, ova zgrada koju vidimo na ovoj fotografiji, s
18 lijeve strane, je centar parohije. Takođe, fotografija je snimljena prije rata.
19 To je bio vrlo moderni zvonik, ali je sama crkva bila jako stara.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Fotografija koju vidimo s lijeve strane je snimljena prije rata?

2 O: Da. To je tačno.

3 P: A s desne strane fotografija lokaliteta kakvog ste ga zatekli kada
4 ste Vi otišli?

5 O: Kada sam ja otišao tamo, taj lokalitet je bio potpuno uniš... očišćen
6 od svih ostataka.

7 P: Sada bih želio da skrenem Vašu pažnju na opštinu Bosanski Šamac. Šta
8 se vidi na ovoj fotografiji koju sada gledamo na ekranu?

9 O: Sada gledamo model i fotografiju katoličke crkve u Bosanskom Šamcu.
10 To je jedan mali gradić u sjevernom dijelu Bosne, više centralno. Osoba koja
11 drži ovu fotografiju je katolički sveštenik parohije.

12 P: Molim Vas pogledajte sljedeću fotografiju. Šta vidimo ovdje?

13 O: Ovo je prazni lokalitet gdje se nalazila parohijska crkva u Bosanskom
14 Šamcu i vidi se po datumu da je ta fotografija snimljena u oktobru 1996. godine
15 i to su snimili istražitelji Međunarodnog suda. Crkva je bila iza ograde koju
16 vidite sada u centru ove fotografije. U pozadini se vidi srpska pravoslavna
17 crkva Bosanskog Šamca, odmah preko puta ulice koja je potpuno neuništena,
18 nedirnuta.

19 P: Da li ste mogli da procijenite kada je uništena katolička crkva?

20 O: Da. Razgovarao sam sa sveštenikom koji je bio u Bosanskom Šamcu
21 početkom rata. On je bio prisiljen da napusti Bosanski Šamac početkom rata,
22 1992. godine, ali ostalo je još nekoliko članova parohije u gradu kada je crkva
23 uništena početkom 1993. godine, u februaru ili martu. Rekli su mu da je
24 razaranje crkve obavljeno eksplozivom i da je trajalo otprilike oko dva mjeseca,
25
26
27
28
29
30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Prazna stranica umetnuta radi usklađivanja numeracije stranica Između francuskog i engleskog transkripta.

1 jer nisu htjeli da slučajno ošteće... oštete pravoslavnu crkvu koja je bila
2 preko puta.

3 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na opštinu Srebrenica. Opišite nam
4 šta vidimo na lijevoj strani ekrana.

5 O: Ono što vidite na lijevoj strani ekrana je fotografija Čaršijske
6 džamije u Srebrenici. Fotografija je napravljena u proljeće 1995. godine i
7 pojavljuje se u holandskom izvještaju o Srebrenici. Fotografija s desne strane
8 je napravljena u januaru 1996. godine. To je fotograf Associated Pressa, i kada
9 se pogleda svjetlo... ulično svjetlo koje se vidi i na fotografiji gdje se
10 nalazi minaret... Na desnoj fotografiji vidimo da je ne... da je džamija dignuta
11 u vazduh, da nema više minareta, a da je izgrađena jedna moderna struktura na
12 mjestu gdje se nalazila džamija.

13 P: Znači, taj... ova kupola koju vidimo je ista kupola koju vidimo s
14 lijeve strane?

15 O: Da. Sad je ta kupola na samom temelju džamije. Izgleda kao jedna
16 moderna zgrada, kao moderna građevina.

17 P: Da li ste znali šta se desilo sa srpskom pravoslavnom crkvom u
18 Srebrenici, za vrijeme dok su Srebrenicu držale muslimanske snage?

19 O: Koliko znam, pravoslavna crkva je i dalje stajala tamo. Malo je bio
20 oštećen vrh zvonika, ali... za vrijeme opsade, ali koliko znam, crkva je bila
21 nedirnuta i ja sam je vidio. Vidi se na video-snimku kada general Mladić prolazi
22 kroz Srebrenicu sa svojim trupama i, koliko znam, ona je još uvijek tamo.

23
24
25
26
27
28
29
30

1 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na opštinu Bratunac.

2 O: Ovo je crtež gradske džamije u Bratuncu, kako je izgledala prije
3 rata. Nažalost, ja nisam mogao da nađem fotografiju džamije od prije rata. Ovaj
4 crtež je napravio jedan bivši stanovnik Bratunca, koji je u izbjeglištvu, i on
5 je stavio u... na *website* za sve bivše mještane Bratunca koji su u izbjeglištvu.

6 P: Možete li nam reći šta vidimo na sljedećoj fotografiji?

7 O: To je mjesto gdje se nalazila gradska džamija u Bratuncu. I, kao i
8 obično, to je sada odloženo đubre, a vidi se da je tu bila džamija, na osnovu
9 tri ostatka temelja u travi, i takođe se vide slomljeni nadgrobni spomenici
10 muslimanskih grobova koje... a to je staro groblje koje je bilo odmah pored
11 džamije.

12 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na sljedeću fotografiju. Možete li
13 nam reći šta je na toj fotografiji?

14 O: To je naslovna strana religioznog magazina *Islamska misao* koji je
15 izdat... koji je izlazio 80-ih godina. Pokazuje džamiju u selu Konjević Polje u
16 opštini Bratunac, kako je ona izgledala nekoliko godina prije rata.

17 P: Šta pokazuje sljedeća fotografija?

18 O: To je fotografija koju sam ja snimio na istom tom lokalitetu. Ovaj
19 gospodin ide... hoda tamo gdje su bili temelji džamije koja je potpuno uništena
20 u proljeće 1993. godine prema riječima lokalnih očevidaca.

21 P: Sada Vas molim da pogledate neke fotografije iz opštine Banja Luka.
22 Da li prepoznajete šta se nalazi na ovoj fotografiji?

23 O: Da. To je Ferhadija džamija u Banja Luci, džamija iz 16. stoljeća,
24 koja je u jednom trenutku bila nominovana kao lokalitet pod zaštitom UNESCO-a.

25

26

27

28

29

30

1 Fotografija je iz jedne knjige o arhitekturi snimljena... napravljene prije
2 rata. I ovdje vidimo s lijeve strane džamiju koju ćemo kasnije vidjeti i zgradu
3 koju ćemo kasnije vidjeti na ostalim fotografijama. To je zgrada iz 19. stoljeća
4 u kojoj su se nalazile kancelarije Islamske zajednice.

5 Molim Vas sljedeću fotografiju. Ovo je fotografija snimljena u danima
6 odmah nakon što je uništena džamija u maju 1993. godine. U pozadini se vidi ista
7 zgrada, a džamije više nema.

8 A ovdje vidimo lokalitet kako je izgledao nakon rata. Vidimo ovde
9 ostatke osnova džamije i zgradu, gdje su se nalazile kancelarije muftije, u
10 pozadini.

11 P: Tokom Vašeg istraživanja, da li ste mogli da utvrdite pod kojim
12 okolnostima je došlo do razaranja džamije?

13 O: Da. Ja sam razgovarao sa mnogim ljudima koji su bili prisutni u Banja
14 Luci u to vrijeme, uključujući i predsjednika Vijeća islamske zajednice u to
15 vrijeme, i prema njihovim riječima, područje koje je bilo oko džamije je... su
16 snage bosanskih Srba zauzele u... veče prije razaranja, a poslije ponoći je
17 došlo do ogromne eksplozije i džamija je uglavnom uništena u toj eksploziji, kao
18 što se vidi na fotografiji. I uprkos protestima lokalne islamske zajednice,
19 Opština Banja Luka je naredila da radne ekipe čekićima i drugim oruđem unište
20 ostatke džamije i da to sve odnesu... sve te ostatke odnesu na jedan lokalitet
21 izvan grada.

22 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na opštinu Višegrad i to će biti
23 završni nalazi u okviru Vašeg svjedočenja danas o ovim lokalitetima.

24

25

26

27

28

29

30

1 Šta je prikazano na ovoj fotografiji?

2 O: To je stara džamija u Višegradu, fotografija koju sam dobio od
3 Instituta za zaštitu spomenika.

4 P: Molim Vas da vidimo sljedeću fotografiju.

5 O: To je isti lokalitet. Ja sam napravio tu fotografiju prošlog ljeta.
6 Ne želim da Vas time zamaram sada, ali ako se pažljivo pogleda fotografija prije
7 rata i poslije rata, vidi se da su sve zgrade u pozadini iste. Inače bi bilo
8 vrlo teško reći šta je tu bilo, a sad ga nema.

9 P: Kad ste... Svaki lokalitet koji ste posjetili, da li ste pokušali da
10 uporedite lokalitete koje ste vidjeli na fotografijama prije rata sa lokalitetom
11 koji ste vidjeli poslije rata? Dakle, da li ste pokušali da uporedite zgrade
12 koje se i dalje vide sa snimljenim fotografijama iz istog ugla?

13 O: To sam radio kad god sam mogao, a pored toga, kada je riječ o
14 fotografijama snimljenim prije rata, imao sam na raspolaganju izvode iz katastra
15 koji su identifikovali lokalitete. Imali su takođe planove lokaliteta.

16 P: Ranije, tokom Vašeg svjedočenja, Vi ste se pozivali na izvještaje
17 koji su snim... koji su napravljeni u vrijeme kada je dolazilo do razaranja tih
18 objekata?

19 O: Da.

20 P: Možete li nam rezimirati te izvještaje koje ste dobijali o Višegradu
21 u to vrijeme?

22 O: Riječ je izvještaju iz avgusta 1992. godine. Jedan britanski kolega
23 je bio na tom lokalitetu i podnio je izvještaj o tome šta je vidio, dakle,

24

25

26

27

28

29

30

1 ostatke srušene dvije džamije u centru Višegrada. I takođe, imamo i izvještaj
2 napravljen na osnovu razgovora sa izbjeglicama iz Višegrada koji su se bili
3 skupili izvan grada i koji su opisali da su uništene džamije... dvije džamije u
4 Višegradu i da se ne mogu vratiti.

5 P: Sad mogu preći na Sarajevo. Zamoliću Vas da nam kažete šta vidimo na
6 slici ovde.

7 O: Ovo je fotografija unutrašnjosti Instituta za istočne studije
8 /?Orientalni institut/ u Sarajevu. Na dnu slike vidite rukopise. Otprilike
9 5.000 rukopisa je uništeno zajedno sa arhivom. Vidite da je krov sasvim otvoren,
10 da zjapi, i da je sve ostalo popaljeno, izgorelo.

11 P: Sledeća fotografija.

12 O: Ovo prikazuje kako je izgledala zgrada pre rata. Ja sam vrlo pažljivo
13 pregledao okolne zgrade, ni na jednoj se nije videla nikakva posebna ratna
14 šteta. Očigledno je da je ova zgrada namerno ciljana. Biblioteka je zauzimala
15 dva poslednja sprata.

16 P: U kakvom je kvartu bila ova zgrada? Šta ima okolo nje?

17 O: Ovo je centar, stari centar Sarajeva. Tu su zgrade vrlo guste. U
18 blizini je glavna ulica, Ulica Maršala Tita i uske bočne ulice sa strane. To su
19 zgrade koje potiču iz 19. veka, stambene i kancelarijske zgrade.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Sledeća.

2 O: Ovo je predratna fotografija čitaonice Narodne biblioteke u Sarajevu
3 iz jedne knjige fotografija koja je objavljena 80-ih godina.

4 Ovo je izgoreli enterijer Narodne biblioteke. Tu sliku je snimio, 1994.
5 godine, jedan francuski fotograf.

6 P: Da li je bilo video-snimaka? Da li su pravljene video-snimci
7 uništavanja Narodne biblioteke u Sarajevu?

8 O: Jesu.

9 G. GROOME: [simultani prevod] Časni Sude, zamoliću sada da se svedoku
10 pokaže jedan vrlo kratak, tačnije, nekoliko kratkih snimaka od po nekoliko
11 sekundi.

12 P: Zamoliću Vas, gospodine Riedlmayer, da nam kažete šta vidimo na
13 fotografijama dok traje ovaj snimak.

14 [Gleda se video snimka]

15 O: Ovde vidite kako gori Narodna biblioteka. Ovo je dan posle
16 granatiranja. Ovo je unutrašnjost Narodne biblioteke. Vidite koliko je jak
17 plamen. Vidite kako se vijore tomovi knjiga u plamenu, kao i police sa knjigama,
18 izgorele u pozadini. To se poklapa sa svim iskazima očevidaca koje sam
19 intervjuisao, ili ja ili moji saradnici, otprilike tuce njih, koji su tačno
20 opisali kako je ova zgrada prvo granatirana iz nekoliko pravaca, da je bila
21 izložena jakoj, intenzivnoj vatri, kako su gorele knjige, kako su pucali na
22 vatrogasce.

23 P: Pogledajte sledeći snimak, i kada se on završi, recite nam šta smo
24
25
26
27
28
29
30

1 na njemu videli.

2 [Gleda se video snimka]

3 P: Recite nam šta smo videli na ovom snimku?

4 O: To su intervjui sa sarajevskim vatrogascima ispreplitani sa snimcima
5 gašenja požara. Oni su govorili o tome s kakvim su teškoćama bili suočeni. Ja
6 sam intervjuisao nekoliko tih vatrogasaca i oni su mi ispričali kako su stigli
7 na to mesto, kako su bili izloženi vari iz teških mitraljeza i protiv-avionskog
8 oružja. Ta paljba im je ponekad presećala šmrkove i morali su da uzimaju vodu iz
9 reke Miljacke koja je tekla odmah ispred biblioteke. Međutim, biblioteka je na
10 kraju krajeva izgorela.

11 P: Kada su Vas izvestili da je vodovod prekinut?

12 O: To je na samom početku granatiranja Narodne biblioteke, posle zalaska
13 sunca.

14 P: Pogledajte ovaj poslednji snimak i dajte nam komentare posle.

15 [Gleda se video snimka]

16 O: Ovaj gospodin koga ste videli na samom kraju, sa bradicom i
17 naočarima, to je bio jedan dopisnik, strani dopisnik, koji je detaljno opisao
18 požar u biblioteci, i koji sam ja uključio u svoj izveštaj.

19 P: A to je bila biblioteka koju smo videli u plamenu?

20 O: Da. To je sa televizijskog snimka.

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 G. GROOME: [simultani prevod] Poslednji dokazni predmet koji ćemo
2 staviti pred gospodina Riedlmayera je 488, tabulator 4. To je jedna karta.
3 Sudsko veće ima primerke te karte u materijalu koji smo mu pružili. Samo da
4 stavimo ovde na postolje veliku... uvećanu verziju mape i gospodin Riedlmayer će
5 sa njom raditi.

6 Uz dozvolu Suda, molim da gospodin Riedlmayer ustane i da nam pokazuje
7 na karti.

8 SUDIJA MAY: [simultani prevod] U redu.

9 G. GROOME: [simultani prevod]

10 P: Gospodine Riedlmayer, stanite sa ove strane mape. Opišite nam u
11 opštim crtama šta predstavlja ova karta.

12 O: Ovo je karta Bosne i Hercegovine. Ovde je Sarajevo. Ovo je reka
13 Drina. Ovo je reka Sava.

14 P: Malo lakše, gospodine Riedlmayer, da možemo da pratimo. Gde... gde je
15 Drina?

16 O: Drina ide od juga. Evo je ovde Foča. Ovde je Zvornik i dalje ide na
17 sever.

18 Reka Sava, koja predstavlja prirodnu granicu sa Hrvatskom ide ovako.
19 Tamo dole je dalmatinska obala. Velike zelene fleke su veliki urbani centri,
20 gradski centri.

21 P: Gde su neki veći gradovi? Pokažite nam Sarajevo, na primer.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Evo ga, Sarajevo.

2 P: Tuzla?

3 O: [pokazuje]

4 P: I Banja Luka?

5 O: [pokazuje]

6 P: Imate obeležene raznobojne tačke na karti, koje se možda ne vide na
7 televizijskom ekranu. Sudsko veće ima primerke ove karte. Objasnite nam šta su
8 te šarene tačke... tačke raznih boja?

9 O: Na ovoj karti napravljen je pokušaj da se ubeleži šteta načinjena
10 džamijama, kao i netaknute džamije posle rata. Zelene tačke koje su jako guste u
11 ovom severo-zapadnom kraju.

12 P: To je bihaćki kraj; je li tako?

13 O: Jeste. To su netaknute džamije. Žute tačke, kojih, kao što vidite,
14 ima puno ovde u ovom području južno od Doboja, a to je duž linije sukoba,
15 predstavljaju oštećene džamije. A crvene tačke, koje vidite posvuda, su uništene
16 džamije.

17 P: Recite Sudskom veću, gde je granična linija Republike Srpske?

18 O: Ona može da se nacрта između... povlačeći liniju između crvenih
19 tačaka i svih ostalih. Granica, kad počnete od Sarajeva, ide ovako i onda skreće
20 na jug i onda otprilike ovako ide.

21 P: Da li Vi onda tvrdite da je teritorija Republike Srpske zapravo
22 uokvirena ovim crvenim tačkama, uništenim džamijama?

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Uglavnom je tako. Teritorija Republike Srpske je sada nešto manja
2 nego je bila teritorija koja je bila pod srpskom kontrolom tokom rata, ali da,
3 otprilike je tako.

4 P: Možete li nam reći koji je otprilike broj ovih crvenih tačaka koje
5 predstavljaju uništene džamije?

6 O: Taj broj je blizu 900.

7 P: Vi niste pravili sami ovu kartu?

8 O: Ne. Tu kartu je napravio gospodin Bekir Bešić, izbeglica iz Banja
9 Luke, koji sad živi u Švedskoj.

10 P: Od 900 lokacija koje su prikazane na ovoj karti, koliko ste Vi lično
11 posetili tokom svog boravka?

12 O: Čini mi se skoro 200.

13 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Te crvene tačke predstavljaju koliki
14 procenat ukupnog broja džamija?

15 SVEDOK: [simultani prevod] Crvene tačke, pre svega, u području koje su
16 držali bosanski Srbi, skoro svaka džamija je bila ili teško oštećena ili
17 uništena, više od 90%. A u poređenju sa ukupnim brojem džamija u Bosni i
18 Hercegovini, to predstavlja više od tri četvrtine.

19 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Znači, ove zelene tačke, to su
20 neoštećene džamije, to je zapravo jako mali procenat.

21 SVEDOK: [simultani prevod] To je jako mali procenat i usredsređen je u
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 područjima koja su ostala pod kontrolom sarajevske vlade tokom rata.

2 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Hvala.

3 G. GROOME: [simultani prevod]

4 P: Za vreme Vašeg suds... putovanja, da li ste mogli da utvrdite koja su
5 oštećenja verskih objekata rezultat direktnog angažmana Jugoslovenske narodne
6 armije?

7 O: Tako ih je... takvih je bilo niz.

8 P: Koja su ta?

9 O: U području oko Doboja, na primer, bilo je nekoliko lokacija gde sam
10 intervjuisao očevice i oni su opisali kako su jugos... snage Jugoslovenske
11 narodne armije, u prvim nedeljama, na početku sukoba, uništavale džamije, i u
12 jednoj... jedno mesto koje se zove Orašje, na Đurđevdan, jedan pravoslavni
13 praznik, transporter JNA je došao, stavio... postavili su eksploziv u
14 unutrašnjim... u unutrašnjosti džamije, kako su ti ljudi koji su bili u
15 transporteru uzeli turban i stavili u njega eksploziv kojim je dignut u vazduh
16 minaret, i kako su vozeći se kroz muslimansko selo sa tim turbetom na glavi...
17 turbanom na glavi pevali anti-muslimanske pesme.

18 U drugim mestima, očevici su govorili o tome kako su džamije i katolička
19 crkva pored Brčkog raketirani od strane Jugoslovenske narodne armije i njenih
20 aviona.

21 P: Govorili ste o tome kako su korišćeni ti objekti u svom izveštaju.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Recite nam još jednom ukratko kako su kasnije iskorišćeni ti lokaliteti gde su
2 stajale džamije koje su uništene?

3 O: Kao što smo videli, korištene su kao đubrišta i mesta za spaljivanje
4 đubreta, za parkiranje autobusa i kao smetlište za napuštene automobile. Vidite
5 područje oko Kozluka. Tu je jedna čistina u centru grada, gde je stajala
6 džamija, korištena kao đubrište. Isto tako, u centru Banja Luke, mesto gde je
7 stajala džamija korišteno je kao đubrište, a okolo su svuda anti-muslimanski
8 grafiti.

9 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Samo trenutak, gospodine Groome.
10 Ranije ste nam govorili o Veću za ljudska prava, koje je naložilo da se isplati
11 kompenzacija, naknada, muslimanskoj verskoj zajednici za uništenje jedne
12 džamije. Da li je bila neka opšta odluka o tome? Da li treba da se ponovo
13 izgrade džamije ili da se isplati naknada?

14 SVEDOK: [simultani prevod] Da, časni Sude. Bilo je nekoliko slučajeva,
15 još pre formiranja Veća za ljudska prava, kada je Islamska verska zajednica
16 pokušavala da obezbedi zaštitu tih lokaliteta i da obezbedi dozvole za ponovnu
17 izgradnju. U jednom slučaju, 15 džamija u Banja Luci je uništeno.

18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 Ima pet takvih slučajeva u Bijeljini i džamija u Janji. To je sudski postupak
2 koji je pokrenut zbog toga što su srpske... bosansko-srpske vlasti koristile
3 proceduru za izdavanje dozvola da onemoguće izgradnju džamija. Bilo je nekoliko
4 odluka doneto od strane Veća za ljudska prava o prihvatljivosti dokaza i
5 argumenata i ja sam sve to priložio uz svoj izveštaj.

6 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Hvala.

7 SVEDOK: [simultani prevod] Međutim, nije bilo nikakve opšte odluke o
8 naknadi koja važi za celu Bosnu.

9 G. GROOME: [simultani prevod]

10 P: Na kraju, hteo bih da Vas pitam da li postoji bar neki slučaj gde su
11 lokalni Srbi pokušavali da ublaže uništavanje kulturne, istorijske i druge
12 baštine svojih suseda?

13 O: Jeste.

14 P: Recite nam kako je to izgledalo.

15 O: Ja sam intervjuisao u Doboju Peru Brkića. To je bio sveštenik
16 rimokatoličke parohije, koji mi je rekao kako je na početku maja 1992. godine
17 crkva... katolička crkva u Doboju uništena. U avgustu 1992. godine, trojica
18 pripadnika Crvenih beretki u uniformama su upali u kuću sveštenika i tražili od
19 tog sveštenika, čiji je prethodnik umro pre rata, da im preda evidenciju
20 parohije. A ta evidencija je bila sakrivena kod komšija, kod lokalnih Srba, i to
21 još na početku maja kada je počelo uništavanje crkve.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Ti dobri ljudi, dobri Srbi, kako ih je nazivao sveštenik, su vratili tu
2 evidenciju parohiji na kraju rata.

3 G. GROOME: [simultani prevod] Nemam više pitanja za ovog svedoka.

4 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Gospodine Groome, pitam se da li
5 bi... da li je gospodin Riedlmayer ili bilo ko drugi, napravio neku novčanu
6 procenu štete koja je učinjena džamijama?

7 G. GROOME: [simultani prevod]

8 P: Gospodine Riedlmayer, da li znate da li postoje neke studije gde je
9 napravljena, u novčanoj vrednosti, procena razaranja? Da li to može da se izmeri
10 novcem?

11 O: Problem sa novčanom procenom je da se može napraviti procena koliko
12 bi koštala obnova. Međutim, kada se radi o stvarima velike kulturne i istorijske
13 vrednosti, nema načina da se nadoknadi šteta. Na primer, u štampi su pominjane
14 cifre, razni iznosi. Međutim, ne znam ni za jednu stvarnu sistematičnu studiju.

15 SUDIJA ROBINSON: [simultani prevod] Hvala.

16 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite, gospodine Miloševiću.

17 Unakrsno ispituje g. Milošević:

18 P: Gospodine Riedlmayer, pre nego što pređem na konkretna pitanja koja
19 se tiču ovog Vašeg izveštaja, recite mi da li Vam je poznato da li je za vreme
20 tih ratova u Bosni i Hrvatskoj... Vi ovde obrađujete period 1992.-1995.; je li
21 tako?

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Da.

2 P: Da li je u vreme tih ratova oštećen ili uništen bilo kakav verski ili
3 spomenik kulture Muslimana ili Hrvata na teritoriji Republike Srbije?

4 O: Ja nisam nikakva posebna istraživanja radio u Srbiji, očigledno.
5 Čitao sam pre svega neke izveštaje o nizu napada na Bajrakli džamiju u Beogradu,
6 gde su postavljeni eksplozivi i tokom rata su bacane ručne bombe. Međutim, na
7 svu sreću, nije bilo ni povređenih ni velike štete. Međutim, bilo je napada na
8 neke džamije u selima u Sandžaku, koliko sam shvatio. Nadam se da sam odgovorio
9 na Vaše pitanje.

10 P: Ja Vas nisam pitao da li je bilo napada, jer uvek postoje ekstremisti
11 koji mogu da izvrše neki napad, ali sam Vas pitao da li je srušen neki objekat.
12 To Vas pitam zato što je upravo... što su vlasti i policija čuvali te objekte
13 znajući za postojeći ekstremizam koji može da proizvede neku štetu, pa govoreći
14 i o toj Bajrakli džamiji u Beogradu. Je li bilo kakve... je li srušen ijedan
15 jedini objekt za sve to vreme u Srbiji, bilo koji?

16 O: Ne znam ni za jednu džamiju koja je uništena na isti način na koje su
17 uništene džamije u Bosni, ali to nije na osnovu mojih ličnih saznanja, pošto od
18 rata nisam bio u Srbiji.

19 P: /nečujno/ načinu. Ne pitam Vas o načinu, nego da li znate da li je
20 ijedna uništena na bilo kakav način?

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Rekao sam Vam šta ja znam i to je sve što znam.

2 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Pa zato se pitam kakve veze ovaj Vaš
3 izveštaj ima sa... sa Srbijom?

4 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Niko nije tvrdio da se to odnosi na
5 Srbiju. Radi se o razaranju i o tome govori izveštaj. Radi se o razaranju
6 verskih i kulturnih objekata i lokacija u Bosni. Da li tu postoji neka veza sa
7 Srbijom može biti pitanje o kome ćemo mi morati da odlučujemo. Sigurno ne
8 svedok.

9 G. MILOŠEVIĆ:

10 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Sad ste na kraju, da ne zaboravim samo,
11 pomenuli da je... kako je JNA... pomenuli ste jedan neverovatan... neverovatnu
12 tvrdnju, da je JNA porušila neku... neki verski objekat u Orašju; je li tako?

13 O: Tako je.

14 P: /prevod engleskog transkripta: "Gde ste dobili tu informaciju?"/

15 O: Mogu Vam reći, ja sam intervjuisao jednog stanovnika Orašja - ne radi
16 se o gradu Orašje, nego o jednom selu kod Doboja - koji je iz svoje kuće, koja
17 je preko puta džamije, posmatrao to.

18 P: Dobro. Znači, to Vam je neko ispričao tamo? Inače, kad kažete Orašje,
19 ja sam se zapitao kako je moguće, jer za sve vreme rata, Orašje su držale
20 hrvatske snage. Nikad nisu u njemu bile srpske snage.

21 Gospodine Riedlmayer, izveštaj koji ste izradili za potrebe gospodina
22 Groomea ima naziv "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini 1992.-
23 1995."

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Tačno.

2 P: Pretpostavljam da sadržina treba da odgovara naslovu. Dakle, ovde se
3 radi o uništavanju kulturne baštine u Bosni i Hercegovini 1992.-1996.?

4 O: Tako je. Hteo bih samo da ispravim nešto što ste rekli u prethodnom
5 pitanju kada ste govorili da je Orašje bilo stalno pod kontrolom hrvatskih
6 snaga. Postoji grad Orašje u severnoj Bosni, koji je zaista bio pod kontrolom
7 hrvatske milicije. Međutim, ja sam govorio o selu po imenu Orašje, kod Doboja,
8 koje nije bilo pod hrvatskom kontrolom.

9 P: /nečujno/ Riedlmayer. Sad celu tu geografiju izgleda nećemo moći
10 nikad da naučimo. Recite mi da li pravite razliku između kulturne i verske
11 baštine, odnosno da li pravite razliku između spomenika kulture i verskih
12 objekata?

13 O: Te dve stvari su očigledno uzajamno povezane. Razlog zbog čega sam ja
14 to tako formulisao je taj što postoje lokacije kulturnih objekata... kulturne
15 baštine koji nemaju veze sa verskim pitanjima, kao što je, na primer, istorijska
16 arhiva i Narodna biblioteka. Međutim, takođe ima verskih lokacija koje su vrlo
17 nedavnog porekla, očigledno. Predstavljaju vrednost u smislu kulture, ali nisu
18 kulturna baština na način na koji to jesu neke druge lokacije. Radi se o
19 semantici.

20 P: /nečujno/ postoji, ali sami ste rekli da su to dve stvari. Rekli ste
21 veza postoji između te dve stvari. Da li je tačno - da ne bi gubili vreme - da
22 međunarodne konvencije insistiraju na zaštiti spomenika kulture kao zajedničkog

23

24

25

26

27

28

29

30

1 nasleđa čovečanstva, zaštiti spomenika kulture, generalno? Naravno, zaštita
2 verskih objekata je takođe potrebna i ja nju ne sporim, ali govorim o tome da
3 međunarodne konvencije govore o zaštiti spomenika kulture.

4 O: Ja ovde nisam došao kao pravni ekspert, ali bih hteo da kažem da osim
5 Haške konvencije, koja govori o kulturnoj baštini čovečanstva, postoji takođe
6 niz drugih međunarodnih konvencija koje se konkretno bave i regulišu zaštitu
7 verskih spomenika, počev od Ženevske konvencije o ratovanju na kopnu i moru do
8 ženevskih konvencija koje su usvojene posle Drugog svetskog rata i protokole
9 koje idu uz njih. U formulacijama ovih konvencija uključeno je mnogo više stvari
10 nego što Vi tvrdite.

11 P: Gospodine Riedlmayer, naravno da niko razuman ne spori potrebu
12 zaštita verskih objekata. Ali ja Vas ovo pitam zato što Vaš rad nosi naslov
13 "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini", što ste napisali da bi mu
14 dali veći značaj, a to, po Vama, znači da verski objekti, bez izuzetka,
15 predstavljaju spomenike kulture, što je sa stručnog stanovišta neodrživo.

16 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ne znam šta znači ovo pitanje. U čemu je
17 poenta? Da li kažete da su verski spomenici potcenjeni u ovom izveštaju ili
18 nešto tako? O čemu se radi?

19 OPTUŽENI: Ne, gospodine May. Ja kažem da ovaj naslov nosi...

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 rad nosi naslov "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini", pa pitam
2 stručnjaka da li to znači da su verski objekti, bez izuzetka, spomenici kulture,
3 u skladu sa međunarodnim konvencijama? A ne dovodim u pitanje potrebu zaštite
4 verskih objekata. Dakle, govorim o namernom uvećavanju značaja onoga što se
5 ovde... što se ovde objašnjava. Jer ovde nije reč samo o spomenicima kulture.

6 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Gospodine Riedlmayer, ako možete,
7 prokomentarišite, a onda ćemo ići na pauzu. Gospodine Riedlmayer.

8 SVEDOK: [simultani prevod] U redu. Jedino što mogu da kažem je sledeće.
9 Pre svega, ja sam u svom izveštaju tačno naveo koji su od ovih spomenika bili
10 pod pravnom zaštitom, a podrazumeva se valjda da su kao takvi imali veliku
11 kulturnu i istorijsku vrednost. Ja sam takođe naveo i koliko su stare te zgrade,
12 tako da ako pogledate tačno ispod naslova i gledate sadržaj izveštaja, trebalo
13 bi da bude svima jasno šta je šta.

14 SUDIJA MAY: [simultani prevod] U redu. Sada ćemo ići na pauzu od 20
15 minuta.

16 Gospodine Riedlmayer, sigurno znate da ni s kim ne treba da razgovarate
17 o svom svedočenju dok se to ne završi, pa ni sa predstavnicima Tužilaštva.

18 SUDSKA SLUŽBENICA: [simultani prevod] Molim svi ustanite.

19 [Pretresno veće i sudski savetnik većaju]

20 ... Početak pauze u 10.32h

21 ... Sednica nastavljena u 10.57h

22 SUDSKA SLUŽBENICA: [simultani prevod] Ustanite, molim.

23 Izvolite sjesti.

24 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, gospodine Nice.

25

26

27

28

29

30

1 G. NICE: [simultani prevod] Mogu li da Vam se obratim na privatnoj
2 sjednici u vezi sa jednim administrativnim pitanjem?

3 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, preći ćemo na privatnu sjednicu.

4 [Poluzatvorena sednica]

5 (redigovano)

6 (redigovano)

7 (redigovano)

8 (redigovano)

9 (redigovano)

10 (redigovano)

11 (redigovano)

12 (redigovano)

13 (redigovano)

14 (redigovano)

15 (redigovano)

16 (redigovano)

17 (redigovano)

18 (redigovano)

19 (redigovano)

20 (redigovano)

21 (redigovano)

22 (redigovano)

23

24

25

26

27

28

29

30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Strane 23832-23834 redigovane. Poluzatvorena sednica.

1 (redigovano)
2 (redigovano)
3 (redigovano)
4 (redigovano)
5 (redigovano)
6 (redigovano)
7 (redigovano)
8 (redigovano)

9 [Otvorena sednica]

10 G. GROOME: [simultani prevod] Sudija je... Upravo sam obaviješten da je
11 svjedok prisutan, tako da uz dozvolu Vijeća, ja bih se povukao, a gospodin Agha
12 će biti prisutan tokom unakrsnog ispitivanja.

13 SUDIJA MAY: /prevod engleskog transkripta: "Da."/

14 [Svedok je ušao u sudnicu]

15 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Gospodine Milošević, imate na
16 raspolaganju do sat vremena... sat i četvrt ukoliko Vam je to potrebno za ovog
17 svjedoka.

18 OPTUŽENI: Gospodine May, ja sam imao samo nešto manje od deset minuta
19 pre pauze, kao što se sećate.

20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1 G. MILOŠEVIĆ:

2 P: Gospodine Riedlmayer, iz Vašeg izveštaja vidim da ste Vi obradili
3 samo 19 opština od svih opština u Bosni i Hercegovini. Je li tako?

4 O: Da, to je tačno.

5 P: Pa, po kom ste kriterijumu izabrali baš te opštine? To je prilično
6 manje od polovine opština u Bosni i Hercegovini.

7 O: Dobio sam početni spisak opština za koje bi postojao poseban interes
8 i takođe mi je dozvoljeno da slobodno odaberem i ostale. Ja sam odabrao dodatne
9 opštine na osnovu različitih faktora, uključujući takođe nastojanje da ih
10 geografski rasporedim i da pokrijem podr... različita područja u kojima je bio
11 mješovit nacionalni sastav. Jasno je da u vremenu u koje mi je bilo na
12 raspolaganju nisam imao dovoljno vremena da pokrijem cijelu Bosnu.

13 P: To je dakle... nemate neki poseban kriterijum po kome ste izabrali
14 tih 19 opština? To Vam je dato kao zadatak; je li tako?

15 O: One za koje je postojalo posebno interesovanje, da. Pretpostavlja se
16 da je riječ o onima za koje su se tražili dokazi.

17 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. A recite mi da li ste, bar kad je reč o
18 tih 19 opština, napravili precizan popis spomenika kulturne baštine u tih 19
19 opština?

20 O: Izvinjavam se, ne shvatam Vaše pitanje.

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Šta mislite kad kažete "potpun popis?" Ja pokušavam da budem što tačniji u opisu
2 svakog od lokaliteta. Pokušavao sam da uvuč... da uključim svaki značajan
3 objekat i to sam opisao u svom izvještaju. Opisao sam različite izvore koje sam
4 imao, među kojima su bili i popisi lokaliteta koje su izdale različite vjerske
5 vlasti i Institut za zaštitu spomenika. Prema tome, pokušavao sam da dam što
6 potpuniji, što tačniji spisak prije nego što sam krenuo u istraživanje.

7 P: Dobro. Dakle, ja ne mogu do kraja da dokučim celinu Vašeg odgovora,
8 pa da pojasnim. Da li ste ako ste imali, dakle, kompletan popis spomenika
9 kulturne baštine koji obuhvataju sve spomenike kulturne baštine, dakle, ne samo
10 verske objekte, da li ste uporedili taj spisak spomenika kulturne baštine sa
11 spiskom oštećenih ili uništenih verskih objekata?

12 O: Ponovo moram reći da ne razumijem sasvim ono što želite da kažete.
13 Da, ja sam imao spisak popisanih kulturnih spomenika, a u okviru toga su bili i
14 vjerski objekti, a čini se da su vjerski objekti pretrpjeli neproporcionalno
15 oštećenje i zbog toga oni zauzimaju veliki dio ovog istraživanja. Takođe, uzmite
16 u obzir da Bosna i Hercegovina kao kulturni i etnički iden... historijski
17 identitet je takođe vezana vjerskim izborima predaka, tako da su ti vjerski
18 spomenici odraz određenog kulturnog i etničkog razvoja određene etničke
19 zajednice. I zbog toga se i oni pojavljuju u tako velikom stepenu kada je riječ
20 o razaranju u ovom ratu.

21 P: A koji je odnos između ukupnog broja spomenika kulturne baštine i
22 verskih objekata koji su oštećeni?

23 O: Ukupan broj spomenika kulturne baštine uključuje i veliki broj
24 lokaliteta koje ja, recimo, nisam uključio u ovo istraživanje.

25
26
27
28
29
30

1 Recimo, srednjevjekovna groblja, različite utvrde koje su... od čijih su ostale
2 samo ruine i slično. Taj dio nije pretrpio oštećenja u ovom ratu, tako da ja
3 nisam proračunao koji je njihov procenat u ukupnoj kulturnoj baštini.

4 P: Da li Vam se čini da bi bilo važno ustanoviti odnos ukupnog stanja
5 spomenika kulturne baštine i oštećenih verskih objekata, pošto očigledno verski
6 objekti i spomenici kulturne baštine nisu jedna ista stvar? Mogu biti, ali ne
7 moraju.

8 O: Ja sam svoje procjene dijelom bazirao na istraživanjima obavljenim
9 nakon rata, koje je obavilo Vijeće Evrope i takođe Institut za zaštitu
10 istorijskih spomenika i koji su pokrili na jedan mnogo širi način,
11 sveobuhvatniji način, spomenike... sve spomenike, ne samo vjerske spomenike. A
12 činjenica da većina ovih drugih spomenika koji spadaju u drugu kategoriju
13 kulturnih spomenika, pored vjerskih, nisu pretrpjeli tolika oštećenja kao
14 vjerski spomenici.

15 P: U tome i jeste suština ovoga pitanja koje sam Vam na početku
16 postavio, jer Vi govorite o izveštaju koji nosi naslov "Uništavanje kulturne
17 baštine," a sada sami kažete da većina spomenika kulturne baštine nisu verski
18 spomenici, odnosno da su većinom uništavani verski spomenici. Je li tako ili ne?

19 O: Svakako su vjerski objekti bili oni koji su najviše uništeni.

20 P: Dobro.

21 OPTUŽENI: Gospodine May, pošto Vama nije bilo jasno zašto postavljam ovo
22
23
24
25
26
27
28
29

1 pitanje, a sada iz objašnjena gospodina Riedlmayera vidimo, dakle, koliko je
2 širi kompleks onoga što se naziva spomenicima kulturne baštine. Smatram ovo
3 pitanje bitnim zato što Vi kao pravnik svakako znate da je uzajamno uništavanje
4 verskih objekata verska komponenta građanskog rata koja se vodi, a uništavanje
5 spomenika kulture bi bio genocid. Prema tome, mi ovde upravo u... u izveštaju
6 gospodina Riedlmayera vidimo da je u pitanju uništavanje verskih spomenika
7 kao... kao verskih objekata kao... kao verske komponente građanskog rata koji je
8 tamo vođen, a ne o ovom drugom, dakle, o uništavanju spomenika kulture jednog
9 naroda. Zato sam i stavio primedbu i postavljao pitanja vezana za naslov koji se
10 tiče uništavanja kulturne baštine u Bosni i Hercegovini. Očigledno bi odgovarao
11 naslov "Uništavanje verskih spomenika", koji su nesumnjivo međusobno uništavale
12 sve tri strane.

13 G. MILOŠEVIĆ:

14 P: Da idemo dalje. Gospodine Riedlmayer, da li je tačno da kulturnu
15 baštinu Bosne i Hercegovine sačinjavaju spomenici kulture sva tri naroda koja
16 žive na tom području i koja su vekovima živela na tom području, dakle, i srpskog
17 naroda; je li tako?

18 O: Apsolutno.

19 P: Međutim, Vi svoj izveštaj ograničavate samo na rimokatoličke i
20 islamske verske objekte. Zbog čega?

21 O: Ja sam to jasno rekao tokom glavnog ispitivanja. To su bili uslovi
22 istraživanja koje sam ja preuzeo i zbog toga sam se ograničio na to.

23 Međutim, htio bih da ukažem na to da u stvarima koje sam ja objavljivao
24
25
26
27
28
29

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Prazna stranica umetnuta radi usklađivanja numeracije stranica između francuskog i engleskog transkripta.

1 i koje sam pisao, a na njih se... njih sam dodao ovom izvještaju, ja sam se
2 bavio i razaranjem srpskih pravoslavnih spomenika u Bosni i Hercegovini i takođe
3 bih želio da kažem da sam tokom svog istraživanja primijetio u kakvom stanju su
4 srpski pravoslavni spomenici. Zapazio sam određen stepen razaranja, posebno u
5 seoskom... seoskim područjima u Hercegovini i sjeverozapadnoj Bosni. Međutim,
6 činjenica je da u svim glavnim centrima koje sam ja posjetio, koji su ostali pod
7 kontrolom snaga bosanske vlade tokom rata, srpski pravoslavni spomenici su
8 opstali, a to isto se ne može reći za centre koji su bili pod kontrolom snaga
9 bosanskih Srba. I mislim da je pogrešno pretpostaviti da je tu postojala neka
10 vrsta jednakosti u razaranju.

11 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Vi kažete da su srpski pravoslavni
12 spomenici opstali. Evo, ja ovdje imam knjigu "Iskorjenjivanje Srba u Bosni i
13 Hercegovini", samo 1992.-1993., dakle, ne do 1995. Nemam... nemam 1995. Pa, evo
14 pogledajte ako Vas interesuje. To je dato i na srpskom jeziku, ćirilicom, i na
15 engleskom jeziku, "Stradanje pravoslavnih verskih objekata" i onda imate jedan
16 prilično veliki spisak. Evo, molim Vas pogledajte ovo. Odavde gde sam otvorio. I
17 možete da stavite, molim Vas, na *ELMO*.

18 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Dajte svjedoku da pogleda.

19 SVEDOK: [simultani prevod] Da, poznate su mi ove... poznat mi je ovaj
20 objekat koji se vidi na grafoskopu. To je srpski pravoslavni objekat u Trnovu, a
21 to je na putu od Sarajeva do doline Drine, na istok. Imam i vlastite fotografije
22 koje sam snimio. Snimio sam istu tu crkvu 1996. godine. Prošao sam kroz Trnovo
23 prošlog ljeta. Crkva je sada obnovljena. To je jedna od otprilike 20 takvih
24
25
26
27
28
29
30

1 struktura, 20 takvih zgrada koje sam ilustrovao u svojoj knjizi i koje su
2 ilustrovane u ovoj knjizi. I kao što sam rekao, ja nemam ništa protiv toga da
3 opisujem i da osuđujem takva razaranja. Ali, kao što sam rekao, to nije bio
4 zadatak moje misije ovaj put.

5 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Prije nego što nastavite, možete li nam
6 reći koji je naslov ove knjige? Ko je autor?

7 SVEDOK: [simultani prevod] Naslov knjige je "Iskorjenjivanje Srba u
8 Bosni i Hercegovini". Objavljena je 1994. godine, Izdavačka kuća "Rad", a autori
9 su Drago Jovanović, Gordana Bundalo i Miloš Govedarica. Mislim da je objavljena
10 uz podršku srpske emigracije u Kanadi.

11 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Možda bi nam pomoglo kada biste rekli
12 nešto više o tome. Vi ste rekli da ste vidjeli ili da ste znali za 20 lokaliteta
13 pravoslavnih objekata koji su oštećeni.

14 SVEDOK: [simultani prevod] Ne, ja kažem o 20 se govori u ovoj knjizi.
15 Knjiga govori o mnogo više tema nego samo o kulturnom razaranju.

16 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, to vidimo.

17 Gospodine Miloševiću, da li Vi želite da svjedok pogleda još neke
18 fotografije u ovoj knjizi?

19 OPTUŽENI: Da. Sasvim kratko, dalje od ove stranice gde smo otvorili.

20 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, molim Vas krenite sa stranice koja je
21 otvorena. Možda biste mogli da potvrdite da je zaista riječ o 20 lokaliteta.

22 OPTUŽENI: Ima spisak sa mnogo više. Ja ne govorim o 20, to je svedok
23 pomenuo 20.

24

25

26

27

28

29

30

1 SVEDOK: [simultani prevod] Ono što ja kažem... Izvinjavam se. Dakle, ono
2 što kažem je da je više navedeno ovdje, ali za 20 postoje i fotografije, 20 je
3 ilustrovano. To je ono što ja govorim.

4 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Možda nam možete reći koliko ih ima
5 ukupno navedenih?

6 SVEDOK: [simultani prevod] U spisku ima 68 objekata. Neki su lokaliteti
7 koje sam ja posjetio i znam, na osnovu svoje posjete, da opis razaranja nije
8 tačan. Nema... nema sumnje da je ovdje predstavljen jedan široki raspon
9 oštećenja i može se dobiti jedan prosjek o tome koliko ih je bilo uništeno ili
10 razoreno... oštećeno ili razoreno tokom rata.

11 G. MILOŠEVIĆ:

12 P: /nečujno/ ...te na projektoru tih nekoliko stranica sa fotografijama?

13 O: Naravno. Ovo je ponovo Trnovo, ista koju smo vidjeli na početku.

14 Ovo je u Lužinama, u sjevernoj Bosni, kapela na groblju u Posavini. Ovo
15 je u Derventi. Ovo je još jedna kapela na groblju blizu Broda. Ovo je parohijska
16 crkva u Bosanskom Brodu. Dakle, to je to.

17 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Koliko Vi možete da vidite, da li postoji
18 ikakav razlog da se kaže da te fotografije nisu tačne?

19 SVEDOK: [simultani prevod] Ne. Nema sumnje da su fotografije tačne. Ono
20 što ja kažem je da opis u nekim slučajevima, posebno kada je riječ o
21 lokalitetima za koje ne postoje fotografije, nije uvijek tačan.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da li nam možete navesti referen...
2 navesti brojeve stranica, zbog budućih referenci, da bismo znali gdje se
3 pojavljuju te fotografije?

4 SVEDOK: [simultani prevod] Polazimo od stranice 2 do 5 i onda... 205 i
5 onda do 220.

6 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da li želite da postavljate još pitanja u
7 vezi sa ovom knjigom, gospodine Milošević?

8 OPTUŽENI: Ne, ali hteo bih da priložim te fotografije kao dokazni
9 predmet, ali to može da se... da se napravi kopija, pa ćemo onda mi dati i
10 spisak, naravno, koji je dat.

11 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Mi ćemo uvesti fotografije kao dokazni
12 predmet, pod uslovom da se kopiraju ove stranice, ali uz rezervu da Tužilaštvo
13 može da uloži prigovore na to u budućnosti, ukoliko ima razlog za prigovore.
14 Dakle, možemo li sada to da uradimo i da dodijelimo broj dokaznog predmeta?

15 SEKRETAR: [simultani prevod] D157.

16 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Zamolit ću Sekretarijat da napravi kopije
17 ovih stranica.

18 G. MILOŠEVIĆ:

19 P: Vi ste rekli... ja nemam pred sobom sad knjigu, gospodine Riedlmayer,
20 ali Vi ste rekli da je tu negdje 68 pobrojano objekata. Je li tako?

21 O: Da, to je tačno.

22 P: Činjenica je da je to 1993. godina, dakle, 1992. i 1993. i da je to
23 jedan vrlo parcijalan izveštaj. Jer rat je trajao još pune dve godine, a ni tada
24 nisu raspolagali svim podacima.

25

26

27

28

29

30

1 Dakle, imate li predstavu o broju objekata kulturne baštine i verskih objekata
2 Srba uništenih u Bosni i Hercegovini?

3 O: Kao što sam već rekao, nisam radio sistematsko istraživanje. Svjestan
4 sam toga da je bilo srpskih crkava koje su uništene u posljednjim godinama rata
5 i vidio sam neke od njih u selima, naprimjer, blizu Sanskog Mosta. To nije
6 veliki broj, ali crkve su definitivno bile spaljene. Ali ne bih nagađao u vezi
7 sa ukupnim brojem, jer mislim da se ukupni broj nije... možda se udvostručio,
8 ali ne više od toga.

9 P: Dobro. O tome ćemo imati vremena da... da izvedemo dokaze. Ali evo,
10 na primer, u toj knjizi, pod brojem 1 je stari manastir Žitomislići. Sticajem
11 okolnosti je, eto, on stavljen... tu u toj knjizi je pod brojem 1. Vi se sećate
12 da ste napisali - ja imam ovde zapisano - /simultani prevod: "Značaj istorije i
13 razaranje manastira i kompleksa Žitomislić. Vi ste napisali, Andras Riedlmayer."

14 O: Da. Ja jesam napisao kratak rad o tome... kratak članak.

15 P: Da li se sećate, na primer, Vi kažete u njemu: "*In July 199...*"
16 /simultani prevod: "U julu 1992. godine, ekspedicija Hrvatskog vijeća odbrane je
17 krenula iz Međugorja, na popularno hodočas... mjesto hodočašća, gdje se pojavila
18 vizija djevice Marije." /

19 O: Sjećam se tog citata, ali to nije sa tog dijela websitea na kome sam
20 pisao.

21 P: Dobro. Jesu to Vaše reči? Vi kažete: "*The force was allegedly*
22 *accompanied by...*" /simultani prevod: "Te snage je navodno pratio dr. Vlado
23 Palamento." /

24 O: Kao što sam rekao, to nije moj dio tog članka.

25
26
27
28
29
30

1 To je dio članka koji je napisao neko drugi. Istorijski značaj i ostalo se
2 nalazi na istom websiteu, ali da se ne bismo pogubili u detaljima, mogu Vam reći
3 da ja ne sporim činjenicu da je manastir u Žitomisliću uništen, da je to uradio
4 HVO, hrvatska milicija u... nacionalistička milicija 1992. godine. I o tome sam
5 pisao, ne samo na ovom websiteu, već i u nekoliko drugih članaka koji su
6 pridodati mom izvještaju. To je možda jedinstven, najznačajniji lokalitet,
7 odnosno objekat... pravoslavni objekat u Bosni koji je uništen tokom rata.

8 P: A dobro, jesu li ovo Vaše reči ili bar da li je tačno? "*The HVO*
9 *attacked the ancient Serbian monastery of Zitomislic, killing...*" /simultani
10 prevod: "HVO je napao srpski manastir u Žitomislićima, ubijajući sveštenike i
11 razarajući ovo staro, sveto mesto. HVO odbija da bilo kome pruži pristup starom
12 manastirskom kompleksu." /

13 O: Ja se ne... ja ne sporim sa tekstom. Međutim, nisam ja napisao to. Ja
14 sam napisao onaj odeljak o istoriji.

15 P: Dobro. Ovde ima... ovde ima i uokvireno *On the history, significance,*
16 *and destruction of Zitomislic by Andras Riedlmayer.* Vi ne sporite da je ovo
17 tačno što sam pročitao?

18 O: Tako je.

19 OPTUŽENI: Evo, možete to da stavite... ne morate na *ELMO*, ali možete da
20 stavite kao dokazni predmet. Samo ovu stranicu ću ja izvući.

21 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Dajte prvo da pogledamo šta je to, da
22 pokažete to prvo svedoku da on to može da identifikuje.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 SVEDOK: [simultani prevod] Kao što vidite, ovaj odeljak koji ste Vi
2 obeležili markerom je napisao Michael Sells, a na sledećoj strani je podnaslov
3 mog odeljka. To znači, nisu to moje reči.

4 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Recite nam šta je to?

5 SVEDOK: [simultani prevod] Michael Sells, koji je profesor u Haverford
6 Collegeu u SAD, napravio je internet stranu posvećenu raznim kulturnim
7 lokalitetima u Bosni koji su uništeni tokom rata. Jedna strana posvećena je
8 Žitomisliću. Ja sam pomagao u prikupljanju fotografija i napravio kratki
9 istorijski apstrakt za ovu internet stranu. Ono što je čitao gospodin Milošević
10 je deo uvoda Michaela Sellsa. Odeljak o istoriji nalazi se dalje u knjizi i nije
11 na ovoj strani.

12 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Hvala. Uvešćemo to u spis.

13 SEKRETAR: [simultani prevod] D158.

14 G. MILOŠEVIĆ:

15 P: Gospodine Riedlmayer, /?dakle, Vi imate/, ako ne celokupna, onda bar
16 delimična saznanja o uništavanju verskih objekata koja pripadaju srpskom narodu,
17 al'... i kao što vidim, i pisali ste nešto o tome, ali ništa od toga Vi niste
18 uneli u ovaj svoj izveštaj. Kako to objašnjavate?

19 O: Mislim da sam već objasnio. To nije ulazilo u moj mandat.

20 P: Jasno je, mislim. Gospodin Groome, odnosno njegova strana tražila je
21 isključivo, dakle, muslimanske i katoličke verske objekte koji su oštećeni ili
22 uništeni; je l' tako?

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Moj mandat je bio da ispitam... da se ispitaju verska i kulturna
2 baština nesrpskih zajednica u tim opštinama dotičnim.

3 P: Kažete "nesrpskih". Znači, Vaš mandat je da isključite štetu na
4 srpskim verskim objektima i na spomenicima kulturne baštine koje je...

5 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Svedok je već odgovorio. On je objasnio
6 svoj stav. Njemu je dato u zadatak da obradi one predmete koje je obradio. Ne
7 znam da li Vam on nešto još može odgovoriti. Ne, nije svedočio o srpskom delu
8 razaranja, tačnije o razaranju na srpskoj strani. Nije se tražilo to od njega.

9 OPTUŽENI: Da, da. Ali gospodin Riedlmayer upravo svedoči da je njegov
10 mandat bio da isključi srpske verske objekte koji su uništeni ili oštećeni.

11 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Tako je. Tako je. Zbog toga što to možda
12 nije relevantno za optužbe koje su iznesene pred Vas.

13 G. MILOŠEVIĆ: /?U redu. Dobro,/ gospodine May, vrlo dobro.

14 P: Dobro. Da li Vaše istraživanje, gospodine Riedlmayer, upravo ukazuje
15 na činjenicu da je u toku rata, na području Bosne i Hercegovine, došlo do
16 međusobnog uništavanja verskih objekata zaraćenih strana?

17 O: Možete li ponoviti pitanje, molim Vas?

18 P: Da li, dakle, celo Vaše istraživanje ukazuje na to da je u toku rata

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

1 u Bosni i Hercegovini došlo do međusobnog uništavanja verskih objekata zaraćenih
2 strana?

3 O: Odgovor je sledeći: da, bilo je nekih elemenata razaranja u stilu
4 milo za drago. Međutim, nije se sve dešavalo podjednako na obe strane, niti se
5 dešavalo istovremeno, kao što sam već objasnio. U područjima koja su držali
6 bosansko-srpske snage tokom rata skoro je potpuno uništeno i uklonjeno sve
7 nesrpsko, bilo da se radi o katoličkim crkvama ili muslimanskim džamijama, dok
8 je u područjima koje su držale bosansko-muslimanske snage, naročito u velikim
9 gradskim centrima, pravoslavne crkve su uglavnom ostale netaknute. U nekim
10 mestima gde je bilo napada na srpske pravoslavne crkve, skoro uvek se radilo o
11 seoskim naseljima i skoro uvek pred kraj rata. Osim toga, u ranim fazama rata,
12 naročito u Hercegovini, u nekom stepenu u regionu Posavine, u severnoj Bosni,
13 hrvatske snage, samoorganizovani Hrvati, van napada srpskih snaga, su napadali
14 na pravoslavne crkve. Ja sam to video i dokumentovao ovde, ali ne... ali ne u
15 ovom izveštaju.

16 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Vidim da niste u ovom izveštaju, pošto
17 ste Vi selektivno ograničili istraživanje samo na 19 opština. A da li Vi...
18 pošto govorite o dve strane, a jedno vreme rata je nesumnjivo bilo tri strane,
19 da li Vi imate bilo kakva saznanja i podatke i da li ste se uopšte bavili
20 pitanjem koliko je, na primer, katoličkih crkava uništeno od strane muslimanskih
21 snaga ili koliko je muslimanskih verskih objekata uništeno u Bosni i Hercegovini
22 od strane hrvatskih snaga?

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Da li ste uopšte razmatrali ta pitanja, prikupljali podatke i pravili bilo kakvu
2 analizu?

3 O: Ja sam svestan da je bilo ovakvog razaranja 1993. i 1994. godine,
4 tokom sukoba između hrvatskih i muslimanskih snaga. Međutim, u 19 opština koje
5 sam ja izučavao, nijedna od tih opština nije spadala u područja gde se to
6 dešavalo. I zbog toga ja ne mogu ništa da kažem o tome, ništa iz ličnog
7 iskustva... ništa iz mojih ličnih saznanja. Ne znam da li sam Vam odgovorio.

8 P: Dobro, jeste mi odgovorili u stvari da posmatrate parcijalno samo
9 jedan deo, onaj koji se može pripisati srpskoj strani.

10 A recite mi, molim Vas, za ovih 19 opština, da li ste, pre nego što ste
11 pristupili istraživačkom radu, pokušali da utvrdite tačno koji su sve spomenici
12 kulture postojali na svakoj od ovih pojedinačnih opština, pre započinjanja
13 ratnih dejstava?

14 O: Da, imao sam razne spiskove, iz publikacija na republičkom nivou,
15 nadležnih tela, verskih zajednica, iz Katoličke crkve i Islamske zajednice, u
16 vezi verskih objekata koji nisu pod zaštitom i nisu na spiskovima. Tako da je
17 odgovor: da, imao sam prilično dobru predstavu o tome šta je postojalo pre rata.

18 P: Govorite ponovo o verskim objektima, ali s obzirom da smo
19 konstatovali razliku između spomenika kulture i verskih objekata koji se ne
20 poklapaju, bar ne uvek, da li ste pokušali da utvrdite odnos između spomenika
21 kulture i verskih objekata na svakoj od ovih pojedinih opština?

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Mislim da smo već govorili o ovome, ali ako pogledate moj izveštaj,
2 videćete da sam pažljivo napravio popis, navodeći tačno koji spomenici su bili
3 pod zaštitom, koji nisu. Takođe sam razbio taj spisak po... prema starosti
4 spomenika, jer nije uvek slučaj da je spomenik koji je star istovremeno i pod
5 zaštitom. Međutim, nemam spisak po opštinama. Ako budete koristili moju bazu
6 podataka, verovatno ćete i sami moći to da ustanovite. Ako imate odštampanu moju
7 bazu podataka, onda ćete videti i kolonu gde je navedeno da li je neki spomenik
8 pod pravnom zaštitom kao takav.

9 P: Dobro. Ali da li je, dakle, nesporno da je razlika između kulturne i
10 verske baštine suštinske prirode?

11 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ne, ne. Ovo smo već prošli. Dajte da
12 krenemo na nešto drugo.

13 G. MILOŠEVIĆ:

14 P: Vi u tački 2.1, ona nosi naslov "*Damage to Islamic architectural...*"
15 /simultani prevod: "Oštećenje islamske kulturne baštine".../

16 PREVODILAC: Arhitektonske baštine, izvinjavam se.

17 P: ...navodite da je od 277 džamija u 19 opština u kojima je sprovedeno
18 istraživanje, 71 džamija bila registrovana kao spomenik kulture pod zaštitom
19 države, odnosno kao spomenik kulture.

20 O: Tako je. Ima 71 džamija u mom izveštaju.

21 P: Dobro. Da li to znači da u ukupnoj masi oštećenih islamskih verskih
22 objekata spomenici kulture čine 25,63%?

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Pa, s obzirom na naslov Vašeg istraživanja, on se može odnositi samo na jednu
2 četvrtinu objekata koju obrađujete u svom izveštaju; je li tako?

3 O: Ako definišete kulturni spomenik kao spomenik koji je specijalno
4 stavljen pod zaštitu, onda da. Ako gledamo u širem smislu, onda ne. Takođe ćete
5 primetiti da od ovih džamija, 161 potiče iz austro-ugarskog ili turskog vremena,
6 tako da imaju vrednost kao spomenici, čisto zbog toga što su drevni, da li su
7 pod zaštitom ili ne.

8 P: Dobro. Al' da li je onda tačno da u Bosni i Hercegovini nije bilo
9 širokog, rasprostranjenog i sistematičnog uništavanja kulturne baštine, već
10 međusobnog, što je, naravno, takođe bez opravdanja, međusobnog oštećenja i
11 uništavanja verskih objekata? Je li tako, gospodine Riedlmayer?

12 O: Ja se ne slažem, uz dužno poštovanje. Pre svega, kulturna baština
13 uključuje i verske spomenike. I jeste, bilo je širokog i sistematskog razaranja
14 ovih objekata i to sistematsko razaranje bilo je najžešće u područjima koja su
15 kontrolisale snage bosanskih Srba, koji su namerno ciljali na objekte nesrpskih
16 zajednica... nacionalnih grupa. Tako da jeste, tačno je. Ako proširite ovaj
17 uzorak i uključite u njega sve lokacije pod zaštitom, mnogi od tih lokaliteta su
18 arheološke vrednosti. Ne bi bilo posebnog razloga ili ne bi bilo posebno lako da
19 se cilja na arheološki lokalitet. Ja verujem, međutim, da se ovde radi ne samo o
20 zgradama, već i o njihovoj povezanosti sa određenom grupom koja je izdvojena
21 radi progona i proganjanja.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 I zbog toga, vrednost tog lokaliteta ne sastoji se samo u karakteristikama
2 lokaliteta ili drevnosti.

3 P: Razumem Vaše objašnjenje, gospodine Riedlmayer. Je li tačno da ste Vi
4 bibliograf programa za islamsku arhitekturu "Aga Khan" pri Univerzitetu na
5 Harvardu?

6 PREVODILAC: Molimo... molimo optuženog da ponovi. Prevodilac nije čuo.

7 G. MILOŠEVIĆ:

8 P: Gospodine Riedlmayer, da li ste Vi... pitam Vas da li je tačno... da
9 li ste Vi bibliograf programa za islamsku arhitekturu "Aga Khan" pri
10 Univerzitetu na Harvardu?

11 O: To je tačno.

12 P: Pretpostavljam da u okviru tog programa raspoložete i određenim
13 dokumentacionim centrom. Ko finansira taj program?

14 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Kako je ovo relevantno?

15 OPTUŽENI: Relevantno je, gospodine May, zbog, po meni, očigledne
16 pristrasnosti veštaka u pogledu njegove profesionalne orijentacije i zaposlenja,
17 kada je reč o muslimanskim verskim objektima. Uostalom, to i sam izveštaj
18 pokazuje.

19 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Gospodine Riedlmayer, tvrdi se da ste Vi
20 pristrasni i to da ste više na strani Muslimana i da Vam je više stalo do
21 muslimanskih verskih objekata.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 SVEDOK: [simultani prevod] Ja sam pristrasan u smislu da sam pristrasan
2 protiv razaranja bilo kakvih verskih objekata bilo koje vrste.

3 Što se tiče mog zaposlenja, mene zapošljava Harvardski univerzitet.
4 Međutim, ja ovdje nastupam u ličnom svojstvu. Ovaj program, koji je optuženi
5 pomenuo, je jedan od programa koji finansira zadužbina. Ova zadužbina, koja
6 postoji 25 godina, dala je konkretno donaciju da se uvede katedra za islamsku
7 arhitekturu i od tih para je napravljen dokumentacioni centar, kome sam ja na
8 čelu od 1985. To govori nešto o mojoj specijalizaciji i profesionalizmu, kao
9 čoveka koji se bavi umetničkom dokumentacijom. Međutim, nema nikakve veze s tim
10 da li ja mogu biti objektivni ovde u kontekstu izveštaja kao što je ovaj. To
11 samo govori o mojim kvalifikacijama.

12 G. MILOŠEVIĆ:

13 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Pretpostavljam da je svaki civilizovan
14 čovek protiv uništavanja verskih objekata i to ne mora da ima veze s nekakvom
15 stručnošću i kvalifikacijom za spomenike kulture.

16 Vi ste naveli jedan primer da su neki, kako ste ih Vi nazvali, dobri
17 Srbi zaštitili arhivu jednog... jedne katoličke crkve koliko sam Vas razumeo.

18 O: Da. Taj izraz upotrebio je župnik u Doboju koji je rekao "dobri
19 ljudi, mesni Srbi" su, po njegovoj molbi, sklonili arhive katoličke crkve posle
20 prvog napada.

21 P: Dobro. Ja sam dobio podatke o tome da je rukovodstvo Republike Srpske
22 više puta i strogo zabranjivalo oštećenja, napade ili uništavanje verskih

23
24
25
26
27
28
29
30

1 objekata. Da li Vi imate bilo kakav podatak o tome i bilo kakav primer o tome?

2 O: Nema nikakvih podataka o tome, ali moram reći da... da su oni to...
3 ako su oni to zaista uradili, mora da su bili jako neefikasni u tome, sudeći po
4 tragovima na terenu i dokazima koje imamo tamo.

5 P: Tu su bile neefikasne, kol'ko ja vidim, sve tri strane. Ali, evo,
6 među mnogima koje ćemo verovatno moći da nađemo, evo, ja imam ovde fotokopiju
7 naredbe predsednika Republike Srpske Radovana Karadžića, koja je poslata raznim
8 centrima. A ova konkretno se odnosi na Ministarstvo unutrašnjih poslova, na ruke
9 ministra Adžić Ratka. "Na osnovu člana 80 Ustava Republike Srpske, a po ukazanoj
10 potrebi, naređujem da se putem Centra službi bezbednosti Banja Luka pojačanim
11 patrolama obezbede svi verski objekti u tom gradu i okolini i zaštite od
12 učestalih terorističkih akcija. Naredbu izvršiti odmah i o preduzetim merama me
13 izvestiti." I evo, možete da stavite to na *ELMO*.

14 Dakle, to je... on kvalifikuje to kao teroristički napad, to što se bilo
15 desilo u Banja Luci, i naređuje da centar bezbednosti zaštiti sve verske
16 objekte, a to se odnosilo i na druge opštine, ali ne možemo sada da...

17 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Pre nego što to uđe u dokazni materijal,
18 na kom je to jeziku gospodine Milošević? Je li to u originalu?

19 OPTUŽENI: Pa, na srpskom...
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

1 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Onda nema smisla da stavljamo na
2 grafoskop. Označićemo radi identifikacije.

3 Možete li možda, gospodine Riedlmayer, samo da pogledate... Sačekajte
4 trenutak. Samo potvrdite da tu piše ono što optuženi kaže da piše.

5 SVEDOK: [simultani prevod] Samo ako preletim pogledom, izgleda da je
6 tako.

7 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Označićemo to radi identifikacije dok se
8 ne prevede.

9 OPTUŽENI: Gospodine May, koliko ja znam, gospodin Riedlmayer govori
10 srpski. Je li tako gospodine Riedlmayer?

11 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, on je to već uradio.

12 Označite radi identifikacije.

13 SEKRETAR: [simultani prevod] D159 ID.

14 G. MILOŠEVIĆ:

15 P: Ja nastojim da maksimalno ubrzam, gospodine Riedlmayer, ispitivanje.
16 Recite mi, Vi govorite u svom izveštaju da je Komisija za zaštitu nacionalnih
17 spomenika u Bosni i Hercegovini osnovana Dejtonskim sporazumom i to njegovim
18 aneksom 8. Je li tako?

19 O: Tako je.

20 P: A da li je tačno da je ta komisija osnovana pod okriljem i uz
21 administrativnu podršku UNESCO-a, i da je u tom smislu radila od 1996. do 2000.
22 godine?

23 O: Osnovana je uz učeće predstavnika UNESCO-a. Radilo se o mešovitoj
24 grupi gde je bilo i predstavnika Veća za ljudska prava. To je bilo jedno od dva
25 tela koje je predviđeno Dejtonskim sporazumom i trebalo je da bude nadležno za

26

27

28

29

1 celu Bosnu i Hercegovinu, kao i Veće za ljudska prava. U njemu su bili i lokalni
2 i međunarodni predstavnici. Sada ono radi pod nadzorom zajedničkog Predsedništva
3 Bosne i Hercegovine.

4 P: A je li tačno da je u njenom radu - kad kažem njenom, mislim na tu
5 komisiju - od početka učestvovao i Republički zavod za zaštitu kulturno-
6 istorijskog i prirodnog nasleđa Republike Srpske i dostavljao istorijsku
7 tehničku foto-dokumentaciju koju je posedovao?

8 O: Ja nisam upoznat sa debatama u toj komisiji, koje nikad nisu
9 objavljene. Ta komisija ne objavljuje transkripte svog rada. Međutim, znam da je
10 jedan predstavnik imenovan iz Republike Srpske, kao i iz Federacije.

11 P: A je li tačno da je odredbama osam... aneksa 8 Dejtonskog sporazuma,
12 kao okvirnog sporazuma, u isključivoj nadležnosti te komisije bilo donošenje
13 odluka o proglašenju određenih pokretnosti ili nepokretnosti nacionalnim
14 spomenicima u Bosni i Hercegovini?

15 O: To je bio njen mandat. A glavni zadatak komisije, tokom prvih godina
16 njenog postojanja, bio je da sastavi spisak takozvanih nacionalnih spomenika.

17 P: Dobro. Da li Vam je poznato da je ovaj Republički zavod za zaštitu
18 spomenika Republike Srpske, koji sam pomenuo, u izradi predloga za uvrštavanje
19 na listu nacionalnih spomenika koristio metodologiju koja je podrazumevala da
20 svaki predlog mora da bude praćen osnovnim podacima o dobru, kao što su podaci o
21 lokaciji, istorijski podaci, valorizacija, foto i tehnička dokumentacija kad je
22 to moguće, i tako dalje?

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Dakle, metodologija koja je bila propisana.

2 O: Kao što sam rekao, ja nisam zaista upoznat, nemam pristup radu
3 Komisije za spomenike nacionalnog značaja. Rasprave u toj komisiji nisu javne i
4 transkripti se ne objavljuju.

5 P: Pa, je li Vi kažete da su Vam transkripti bili nedostupni? Jeste
6 pokušavali da do njih dođete, pa Vam neko nije dao?

7 O: Odgovor je potvrđan. Ja sam pokušao da ih dobijem i oni nisu bili
8 javni, tako da nisam mogao da ih dobijem.

9 P: Ko vam je odbio da Vam dâ to? To pripada...

10 O: Nisam podnosio zvaničan zahtev. Samo sam se raspitivao i dobio sam
11 odgovor da to nije u javnom domenu.

12 P: A dobro. Da li Vam je poznato da je rad komisije prekinut u trenutku
13 kad se na njoj nalazilo, po mojim podacima, 777 spomenika?

14 O: Kao što sam rekao, nisam upoznat sa radom komisije zbog razloga koje
15 sam već naveo.

16 P: Pa, dobro. Da li bar znate ko je sačinjavao komisiju, pored dvojice
17 međunarodnih predstavnika? Koliko ja podacima raspolazem, predstavnik
18 muslimanske strane koji se zove Rizvanbegović, predstavnik hrvatske strane koji
19 se zove Palameta, koji je pomenut u vezi sa uništenjem Žitomislića u onom tekstu
20 koji smo dali kao dokazni predmet, jer je stručnjak, i predstavnici srpske
21 strane Bradar i Rašul.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Da li se sećate bar, da li imate saznanje i o sastavu te komisije? Dva
2 predstavnika međunarodne zajednice, jedan Musliman i jedan Hrvat i dva Srbina.
3 Naveo sam im i imena.

4 O: Znam da je to bio sastav komisije po nacionalnoj strukturi, ali ne
5 sjećam se imena. Međutim, nemam nikakvog razloga da sumnjam u to da su imena
6 koja ste Vi pomenuli imena ljudi koji su bili članovi komisije.

7 P: Pa, Vi ste videli u tekstu koji ste pročitali, na onoj stranici gde
8 se nalazi i naslov Vašeg rada o istorijskom značaju Žitomislića, da je sa
9 pripadnicima HVO prilikom tog rušilačkog pohoda bio upravo i taj doktor Vlado
10 Palameta, istoričar umetnosti iz Stoca, koji je postao član te komisije. Imate
11 li razloga da sumnjate u one činjenice koje su navedene, koje ste pročitali i u
12 ovu informaciju o njegovom članstvu u toj komisiji?

13 O: Ja ne sumnjam da je on bio član komisije. Kada je riječ o njegovom
14 učešću u razaranju Žitomislića, znam da se to tvrdilo u to vrijeme. Znalo se da
15 je on bio tijesno povezan sa Matom Bobanom i vladajućom klikom u hrvatskoj
16 nacionalističkoj paradržavi u to vrijeme. Moguće da je on zaista i bio odgovoran
17 za to, ali ja nemam nikakvih dokaza za to.

18 P: A recite mi da li smatrate da neko ko je učestvovao u sravnjivanju sa
19 zemljom jednog takvog manastira, čija je crkva podignuta...

20 SUDIJA MAY: [simultani prevod] On ne može... ne može to komentarisati.

21 OPTUŽENI: Pa, dobro.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 G. MILOŠEVIĆ:
2 P: Da li ta činjenica dovodi u sumnju rad i rezultate rada komisije?
3 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ne. Ne. To nije na ovom svjedoku.
4 OPTUŽENI: Dobro.
5 G. MILOŠEVIĆ:
6 P: A da li Vi, gospodine Riedlmayer, bilo šta u svome radu zasnivate na
7 podacima koje je prikupljala ta komisija?
8 O: Ne. Kao što sam Vam rekao, nisam imao pristup dokumentaciji ove
9 komisije.
10 P: Dakle, uopšte nemate ništa od rada te komisije kao izvor svojih
11 podataka?
12 O: Ne.
13 P: Onda je njen rad stao na broju 777 spomenika kulturne baštine. Taj
14 rad je obuhvatio nešto širu listu od ovoga posla kojim ste se Vi bavili?
15 O: Pretpostavljam da je komisija pokrila cijelu teritoriju Bosne, a ne
16 samo 19 opština koje su bile predmet mog istraživanja. A pored toga,
17 pretpostavljam da je ona razmatrala mnogi širi raspon lokaliteta, uključujući i
18 arheološke lokalitete.
19 P: Dobro, gospodine Riedlmayer. Recite mi, pošto na osmoj strani, u
20 četvrtom pasusu ovog izveštaja navodite da je član Vašeg istraživačkog tima bio
21 i prof. dr Muhamed Hamidović, dekan Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, bivši
22 direktor Zavoda za zaštitu kulturne, istorijske i prirodne baštine Bosne i
23 Hercegovine; je li tako?
24
25
26
27
28
29
30

1 O: Tačno.

2 P: Je li tačno da je on smenjen sa položaja direktora zavoda?

3 O: Da. On je sada dekan arhitektonskog fakulteta.

4 P: Da li je tačno da je razlog za njegovu smenu bio što nije odobrio
5 konzervatorske radove u Zavali u Popovom polju na području Bosne i Hercegovine?

6 O: Ne znam ništa o tome.

7 P: Dobro. Da li bi takav jedan postupak, evo, pod pretpostavkom da je
8 tačno, bio smatran diskriminatorским i neobjektivnim?

9 O: Kao što sam već rekao, ne znam zašto se on možda nije slagao sa tim
10 projektom ako je to zaista tako. Možda je imao profesionalne razloge za to.
11 Takođe znam da je posao restauracije u Zavali u toku.

12 P: To nije, naravno, njegova zasluga. Recite mi, molim Vas, da li je
13 tačno da su i neka nadležna međunarodna tela, kao, na primer, Komitet za
14 kulturno nasleđe Saveta Evrope, sačinila svoje izveštaje u kojima su zabeleženi
15 podaci o stradanju kulturnih dobara i objekata bosanskih Srba?

16 O: Istraživanje Savjeta Evrope, čiji je rezultat bio izvještaj pod
17 naslovom "Akcioni plan", koji se citira u mom izvještaju ovdje... samo da
18 pogledam. Trenutak. Imam dodatak u kom se navode izvori i pod A1.2 navodi se
19 Savjet Evrope. Oni su radili istraživanje u saradnji sa vlastima u oba entiteta
20 u Bosni 1997. i 1998. godine, i u martu 1999. godine su objavili izvještaj koji
21 se zove "Konkretni akcioni plan za Bosnu i Hercegovinu, preliminarna faza."

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Njihov prvobitni projekat je bio da se pokrije... pokriju svi navedeni spomenici
2 u Bosni i Hercegovini koji su na bilo koji način opisani. Međutim, iz mnogo
3 razloga oni nisu mogli da ostvare taj cilj u nekim opštinama jer im je bilo
4 teško da ostvare pristup i iz drugih razloga. Ja sam opisao taj projekat jer sam
5 ga koristio kao jedan od svojih izvora i takođe sam ukazao na njegove
6 vrijednosti, ali i nedostatke u vezi s tim. I ostajem pri tome.

7 P: Vi ste opisali projekat kao jedan od svojih izvora. Da li ste, iz
8 razloga koje ste već objasnili, iz tog projekta izostavili sve ono što pripada
9 kulturnoj baštini Srba?

10 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Time smo se već bavili. Ovo je sad samo
11 gubitak vremena. Molim Vas predite na sljedeće pitanje.

12 OPTUŽENI: Dobro.

13 G. MILOŠEVIĆ:

14 P: Gospodine Riedlmayer, da li je tačno da Vaš izveštaj ima jasan
15 diskriminatorски i selektivan pristup temi? "Uništavanje kulturne baštine Bosne
16 i Hercegovine" je naslov, a ograničavate se samo na dve etničke grupacije u
17 Bosni i Hercegovini.

18 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Već ste ga pitali o pristrasnosti i on
19 je dao svoj odgovor. Mnogo ste ga pitali o razaranju srpskih crkava i on Vam je
20 dao odgovor na to. Sada imate još 15 minuta, ako i toliko, koje su Vam ostale na
21 raspolaganju i bilo bi dobro da to vreme korisno upotrebite za pitanja ukoliko
22 ih imate.

23 OPTUŽENI: Imam dovoljno pitanja, čak i za nešto malo više vremena, ali
24 pošto kažete da sam ga mnogo pitao o srpskim crkvama, pitao sam ga vrlo malo o
25 srpskim crkvama, tek ću da pitam pošto nemam vremena.

26

27

28

29

30

1 G. MILOŠEVIĆ:

2 P: Gospodine Riedlmayer, da li je tačno da ste Vi izvršili neposredan
3 uvid na licu mesta samo nešto više od polovine objekata o kojima govorite u svom
4 izveštaju?

5 O: 60%.

6 P: Dakle, za više od 40% objekata koristili ste druge izvore? I eto, za
7 40% objekata...

8 O: Tačno.

9 P: Koje druge izvore?

10 O: Naveo sam ih u svom izvještaju. Imam dodatak u kojem je to detaljno
11 navedeno. Ako želite ja mogu da to pročitam, ali ne vidim zašto bi to bilo
12 korisno. Ono što mogu da kažem je da nisam koristio nijednu informaciju koja
13 nije bila potkrijepljena fotografijama i ako je moguće, potkrijepljena i drugim
14 ili čak trećim nezavisnim izvorom da bi se verifikovala. Ograničio sam se na
15 izvore koje sam smatrao pouzdanim.

16 P: Recite mi, gospodine Riedlmayer, da li se i nedovršeni objekti mogu
17 smatrati verskim objektima, a pogotovo kulturnim dobrima?

18 O: Nedovršeni objekat, ako je riječ o vjerskom objektu, je onda vjerski
19 lokalitet. Ako odete na to mjesto i tražite crkvu ili džamiju, onda u to
20 uključujete i svaku građevinu te vrste na koju biste mogli naići. Da, dakle,
21 odgovor je da, i nedovršeni objekat je vjerski lokalitet. To nije aktivni
22 vjerski objekat i ja sam to naznačio u svojoj studiji, pokazujući da postoje
23 neaktivni objekti, misleći pod tim da džamije i crkve tek treba da budu
24 posvećene ili recimo u slučaju džamije u Nevesinju koja nije korištena od Drugog
25 svjetskog rata.

26

27

28

29

30

1 Ove... ovi konkretni objekti su izbjegli razaranje, čak i u... ako su bili u
2 područjima druge etničke, odnosno vjerske skupine, dok su drugi objekti... drugi
3 vjerski objekti tu bili oštećeni ili razoreni. Ja sam ih, dakle, uključivao u
4 svoje istraživanje.

5 P: Stavljam na stranu to da apsolutno ne može se naći ni jedna reč
6 opravdanja za uništavanje bilo čijih verskih objekata, ali pitam Vas kao
7 stručnjaka je li se taj nedovršeni objekat može smatrati kulturnim dobrom, bez
8 obzira na njegovu zamišljenu nameru?

9 O: Ako definišete kulturni spomenik kao spomenik pod zaštitom, ja ne
10 znam da je ijedna nedovršena zgrada bila tako određena.

11 P: Dobro. Dobro, gospodine Riedlmayer. Da li ste, pošto ste imali u
12 vidu, bez obzira što Vam to nije bio zadatak, što ste intelektualac, stručnjak,
13 saznali ste okolnosti i događaje, iako niste obuhvatili iz razloga kojeg ste
14 objasnili ništa od srpskih verskih objekata ili spomenika kulture, pitam Vas,
15 dakle, stavljajući to na stranu, da li ste imali u vidu hronologiju destrukcije,
16 bilo kakvu hronologiju destrukcije?

17 O: Da. I koliko god je to bilo moguće, ja sam prvo posjetio... prvo
18 želim da kažem da sam ja posjetio te lokalitete nakon rata. Prema tome, nisam
19 mogao samo na osnovu gledanja tog objekta da procijenim kada je uništen. Ono što
20 sam pokušavao da uradim, koliko god je bilo moguće, je da dođem do informacija,
21 da dođem do izvještaja u medijima koji su tada objavljeni u to vrijeme i do
22 drugih informacija koje bi mogle da ukažu na to kada je taj konkretni objekat
23 bio oštećen ili uništen.

24

25

26

27

28

29

30

1 Ja nisam radio statističku analizu za ovaj izvještaj, ali prolazeći kroz svoje
2 istraživanje i svoj rad, a to sam uradio bezbroj puta, došao sam do jednog
3 opšteg zaključka, a to je da je velika većina razorenih džamija i katoličkih
4 crkava pretrpjela to oštećenje u prvoj godini, odnosno godini i po rata. U
5 većini mjesta to se desilo otprilike u isto vrijeme kada je došlo do prisilnog
6 protjerivanja manjinskog stanovništva. U nekim slučajevima, to se dešavalo nakon
7 što su ljudi protjerani. Oni su rekli da kad su odlazili, džamija ili crkva je
8 još uvijek bila tamo. Međutim, kada su se vratili poslije rata, više ih nije
9 bilo.

10 Pošto ste me to pitali, kada je riječ o srpskim pravoslavnim crkvama,
11 mogao sam da otkrijem dvije faze koje su se izgleda dešavale u prilično
12 ograničenim područjima, uglavnom u dolini Neretve u Hercegovini na jugu i
13 posavinskom regionu na sjeveru, gdje je došlo do borbi između snaga bosanskih
14 Srba i hrvatskih snaga. Bilo je dosta takozvanih recipročnih napada, kako ste ih
15 Vi nazvali. Mnogi od njih su se desili oko kapela na grobljima koja su obično
16 bila blizu linije fronta u svakom slučaju. Spektakularnije razaranja se desilo
17 na zaista važnim spomenicima, kao što su Žitomislići ili srpska crkva u Mostaru.
18 Međutim, nije bilo široko rasprostranjenih napada na srpske crkve u drugim
19 dijelovima Bosne. Uglavnom je bila riječ o izolovanim događajima, kao što je
20 riječ o crkvi u Trnovu, koju ste pokazali.

21 A na samom kraju rata, u završnim sedmicama rata, posebno u zapadnoj
22 Bosni, kako je se raspadao vojni front... srpski vojni front i hrvatske i
23 muslimanske strane napredovale, bilo je paljenja srpskih seoskih crkava u
24 zapadnoj i sjeverozapadnoj Bosni i vidio sam neke od njih.

25
26
27
28
29
30

1 A ono što je tu značajno je da /ni/su to ni na koji način bili opšta događanja i
2 nisu se dešavala u glavnim centrima. Naprimjer, u centru Ključa, katolička crkva
3 i džamija su bile uništene u vrijeme srpske okupacije. Međutim, kada su hrvatske
4 i muslimanske snage ponovo zauzele grad, srpska crkva je ostala netaknuta.
5 Slično se desilo u Bosanskoj Krupi, koju smo ranije prikazali u okviru dokaznog
6 predmeta.

7 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Vrijeme je za pauzu. Sada ćemo napraviti
8 pauzu.

9 Gospodine Milošević, imate još deset minuta.

10 G. MILOŠEVIĆ: /prevod engleskog transkripta: "Mogu li, molim Vas, dobiti
11 malo više vremena?"/

12 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Mi ćemo to razmotriti.

13 Pauza na 20 minuta.

14 SUDSKA SLUŽBENICA: [simultani prevod] Ustanite, molim.

15 ... Početak pauze u 12.18h

16 ... Sednica nastavljena u 12.43h

17 SUDSKA SLUŽBENICA: [simultani prevod] /?Ustanite, molim./

18 Izvolite sjesti.

19 SUDIJA MAY:[simultani prevod] Gospodine Milošević, imate na raspolaganju
20 još petnaest minuta, dakle, četvrt sata.

21 OPTUŽENI: To je, znači, ukupno 25 minuta.

22 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Nismo Vas čuli.

23 OPTUŽENI: Je l' to znači ukupno 25 minuta?

24 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ne, ukupno 15 minuta, četvrt sata.

25 OPTUŽENI: /prevod engleskog transkripta: "Znači, dali ste mi dodatnih
26 pet minuta?"/

27 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da.

28

29

30

1 G. MILOŠEVIĆ:

2 P: Gospodine Riedlmayer, da pokušamo nešto brže da predemo preko
3 nekoliko pitanja. Dakle, nesumnjivo hronologiju i Vi smatrate relevantnim...
4 relevantnom činjenicom?

5 O: Da.

6 P: Dobro. Da li Vam je poznato, kad govorite o uništenju džamije u
7 Grapskoj, da je u tom mestu postojala i srpska pravoslavna crkva i da je do
8 uništenja džamije došlo nakon što je srpska pravoslavna crkva teško uništena? Je
9 li Vam to poznato?

10 O: Da li mogu da provjerim... pogledam svoju bazu podataka, molim Vas?

11 Taj objekat u Grapskoj je lokalitet koji ja nisam lično posjetio, tako
12 da ne znam šta se nalazi u okolini. Imam samo foto-dokumentaciju o tom
13 lokalitetu. Nemam nikakve informacije.

14 P: /?Dobro. Ako o tome nemate/ informacije, da li Vam je poznato da su
15 Saborna crkva i Mitropolija u Mostaru, pa onda manastir Žitomislić, pa crkve u
16 Klepcima, crkva Uspenja Bogorodičnog u Derventi, crkve uspenja i tako dalje,
17 uništene miniranjem u junu 1992. godine, gotovo godinu dana pre nego što su
18 uništene ili oštećene džamije i katoličke crkve? Da li Vam je to poznato?

19 O: Mostar nije bio među opštinama u mom istraživanju. Ali u stvari, znam
20 za razaranje džamije i katoličke crkve u Mostaru, a do toga je došlo prije juna
21 1992. godine, dakle, tokom aprila i maja, kada je JNA postavila opsadu na
22 Mostar. I to je naširoko dokumentovano i vidio sam mnogo fotografija uništene
23 baštine u Mostaru.

24

25

26

27

28

29

30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Prazna stranica umetnuta radi usklađivanja numeracije stranica između francuskog i engleskog transkripta.

1 Gotovo sve džamije i obje katoličke crkve u Mostaru su uništene tokom te opsade.

2 P: Po mojim podacima, i u Mostaru i u Klepcima i Derventi i tako dalje,
3 crkve su uništene pre nego što je došlo do uništenja i džamija i katoličkih
4 crkava, ali Vi imate druge podatke očigledno.

5 Mislim, da li je... da li je jasno da... da je pitanje revanšizma u
6 uslovima rata, koji ima i tu svoju versku komponentu, nešto što povlači jedno
7 drugo?

8 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Nije na svjedoku da odgovori na to
9 pitanje.

10 OPTUŽENI: /prevod engleskog transkripta: "Dobro."/

11 G. MILOŠEVIĆ:

12 P: Na strani 15 izveštaja, navodite određene rimokatoličke crkve koje su
13 ili neoštećene ili koje su pretrpele manja oštećenja; je l' tako?

14 O: Da.

15 P: Zašto tu niste naveli i Župnu crkvu u Banja Luci, katoličke crkve u
16 Rogatici, Trebinju, Palama, koje nisu oštećene, nego... već naprotiv, sačuvane
17 od strane Srba?

18 O: Pominjem Župnu crkvu u Banja Luci, dok Trebinje i Pale nisu među
19 opštinama u kojima sam obavljao svoje istraživanje.

20 P: Ni Rogatica, ni Trebinje, ni Pale?

21 O: Rogatica takođe nije bila među opštinama u ovom istraživanju.

22 P: Dobro. Vi na strani 10 svog izveštaja, u prvom pasusu, navodite da je
23 moguće da su oni koji su rušili džamije postupali po nekom spisku. Je l' to
24 tvrdite?

25

26

27

28

29

30

1 O: Ja samo sugerišem da je to jedan od zaključaka do kojih se može doći
2 na osnovu činjenice da, pod broj jedan, razaranje džamija u određenim područjima
3 je bilo prilično iscrpno, a ostavljene su na miru samo nedovršene džamije. Drugi
4 razlog zbog kojeg se može doći do tog zaključka je sljedeći. Razaranje džamija
5 je često bilo uz upotrebu eksploziva. I ja pretpostavljam da u ratno vrijeme,
6 posjedovanje eksploziva i znanje kako da se koristi eksploziv i takođe prisustvo
7 ljudi koji znaju kako da rade sa eksplozivom zahtjeva barem pristanak vlasti
8 koje kontrolišu to područje. Takođe, razaranje u mnogim područjima, posebno u
9 gradskim područjima, dešavalo se u vrijeme policijskog sata. Ponovo, teško je
10 vjerovati da je to nekakva spontana aktivnost nekoga.

11 P: /?Dobro, gospodine Riedlmayer. Moramo da štedimo/ vreme. A da li...
12 da li smatrate da su i druge dve strane koje su rušile i međusobno crkve, a i...
13 znači, i muslimanske i katoličke, a i srpske pravoslavne, takođe postupale po
14 nekom spisku?

15 O: Kao što sam jasno rekao, recipročno razaranje seoskih crkava i
16 džamija u muslimansko-hrvatskom sukobu 1993. i 1994. godine, nije bio fokus ovog
17 istraživanja. Nisam posjetio ni jednu opštinu u kojoj je došlo do takvih borbi i
18 nemam podataka na koje bih se oslanjao. Da li su ljudi djelovali na osnovu
19 spiskova, ne znam. Ali mogu da prosudim, na osnovu činjenice, da to vjerovatno
20 nije bila raširena politika kao što... jer, na primjer, u Sarajevu ili Tuzli,
21 čak i Zenici, katoličke i pravoslavne crkve su opstale. A to svakako nije slučaj
22 sa katoličkim crkvama i džamijama u većini gradova u Republici Srpskoj.

23 P: /?Dobro./ Ali smo naveli i neke gradove, a i neke objekte koji su
24
25
26
27
28
29
30

1 ostali sačuvani, a i Vi ste naveli neke, doduše, ne... ne celovito, već samo
2 uzgred. A recite mi, molim Vas, gospodine Riedlmayer, da li ste prilikom izrade
3 svog izveštaja pokušali da ustanovite koliko je džamija ili crkava ili minareta
4 ili zvonika, koji su oštećeni ili uništeni, bilo upotrebljeno u vojne svrhe
5 upravo od strane onih koji su ih koristili kao svoje bogomolje?

6 O: Obavljajući istraživanje na način na koji sam ja obavljao, sa
7 određenom distancom u odnosu na ratne događaje, očigledno to mi je postavljalo
8 ograničenja u vezi sa onim što sam mogao da ustanovim u vezi s tim. Međutim,
9 svaki spomenik koji sam mogao da posjetim ili za koji sam imao fotografsku
10 dokumentaciju, primjećivao sam nekoliko karakteristika. Naime, gledao sam da li
11 ima dokaza da je ta zgrada bila izložena vatri iz pješadijskog oružja, što bi
12 obično bio znak da je u tom području došlo do borbi i to sam uzeo k znanju.
13 Takođe sam gledao okolne zgrade, da vidim da li na njima ima oštećenja. I na
14 kraju, neosporno je - i to sam primijetio u svom izvještaju - da je u velikom
15 broju gradova, gdje je uništen veliki broj džamija i katoličkih crkava,
16 naprimjer, 15 džamija u Banja Luci u nekoliko predgrađa ili pet džamija u
17 Bijeljini ili u Nevesinju - to je još jedna opština koju smo koristili za
18 ilustracije - uopšte nije bilo borbi. To su sve bili gradovi koji su srpske
19 snage zauzele ili prije rata ili vrlo rano u toku rata, a do razaranja je došlo
20 kasnije, što ukazuje... a tada su srpske vlasti imale kontrolu nad tim
21 područjem.

22 P: /?Dobro. Dakle, ni/ste ustanovili da je bilo šta korišćeno u vojne
23 svrhe od tih objekata? Je l' to ono što Vi tvrdite?

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Ja ne isključujem tu mogućnost, ali nisam vidio nikakve dokaze koji
2 bi to sugerisali.

3 P: Pominjete... ja ću zbirno zbog nedostatka vremena, pominjete većnicu
4 u Sarajevu, biblioteka, Institut za orijentalne studije i tako dalje. Da li
5 imate podatke o tome da se... da su ti objekti korišćeni ili kao zaklon ili kao
6 vatreno uporište snaga koje su delovale prema srpskim položajima? Da li ste išta
7 od toga... imate li bilo kakva saznanja? Samo mi odgovorite "da" ili "ne", pošto
8 nemamo vremena.

9 O: Ja sam se raspitivao, i koliko sam uspeo da ustanovim, ni Institut za
10 orijentalne studije ni biblioteka nikad nisu korišćene u vojne svrhe od strane
11 vojnih snaga. I zapravo sam očekivao da ukoliko je tako nečeg bilo, takve
12 tvrdnje bi se pojavile odmah posle rata. Međutim, nije se to desilo.

13 P: Pa, dobro. Da Vas pitam onda načelno. Da li smatrate da upotreba u
14 vojne svrhe bilo kojih... koga od ovih objekata koji su oštećeni ili porušeni,
15 se smatraju legitimnim vojnim ciljem?

16 O: Ponovo, ja se ovde ne pojavljujem kao pravni vještak.

17 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Nije na ovom svjedoku da odgovori na to.

18 OPTUŽENI: Dobro.

19 G. MILOŠEVIĆ:

20 P: Da li smatrate zaista da su porušene ili oštećene džamije, na primer,
21 o kojima govorite, pretrpele ta razaranja zato što su uništavane kao spomenici
22 kulture ili u ratu, s obzirom da je on imao i svoju versku komponentu?

23 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Nije na svjedoku da odgovori na to
24 pitanje.

25 OPTUŽENI: Dobro.

26

27

28

29

30

1 G. MILOŠEVIĆ:

2 P: Da li možete da mi odgovorite, ako je bila, na primer, namera Srba da
3 unište neke kulturne objekte, kako Srbi nisu uništili, na primer, Arslanagića
4 most u Trebinju i tamošnje turske kule; na primjer, most Mehmed-paše Sokolovića
5 u Višegradu, takođe spomenik kulture i tako dalje? Ima nebrojeno primera...

6 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Svjedok ne može da odgovara na to zašto
7 su ljudi to radili. To morate da pitate te ljude.

8 OPTUŽENI: Dobro.

9 G. MILOŠEVIĆ:

10 P: Da li činjenica da su svi ovi objekti kulture, koji su nesumnjivo
11 muslimanske kulture, ostali netaknuti u... koje nabrajam, ostali netaknuti u
12 mestima koje su držali pod svojom kontrolom snage bosanskih Srba, da li je to
13 dokaz da oni nisu sistematski uništavali objekte kulture?

14 O: Mjesta koje ste pomenuli, kao što su Trebinje i Višegrad, u tim
15 gradovima su u stvari uništene sve džamije. Zašto mostovi nisu izdvojeni i
16 uništeni na isti način, ja ne znam.

17 P: Ja govorim o i... na primer, o... o turskim kulama i tako dalje, koje
18 takođe nisu... nisu uništavane. Prema tome, govorim o objektima kulture, ne samo
19 o mostovima.

20 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Svjedok je odgovorio na to pitanje.

21 G. MILOŠEVIĆ:

22 P: /?Nije li/ jasno da je u stvari ovo uništavanje verska komponenta tog
23 građanskog rata koji je tamo vođen?

24

25

26

27

28

29

30

1 A da li mislite da su Srbi...

2 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ne možete postaviti to pitanje. Već je
3 donesena odluka.

4 G. MILOŠEVIĆ:

5 P: A da li mislite da su Srbi, koji su rušili džamije, znali koje su
6 džamije i spomenici kulture ili deo kulturne baštine? Postavilo bi se pitanje,
7 na primer, kad su srušili džamiju u Foči, što bi je srušili kad se znalo da je
8 podignuta na... na pravoslavnoj crkvi?

9 O: /prevod engleskog transkripta: "U Foči..."/

10 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ako možete da odgovorite u vezi s Fočom,
11 izvolite.

12 SVEDOK: [simultani prevod] Ne. Sve što sam htio da kažem je da u Foči
13 nije samo uništena ta džamija već i svaka džamija u gradu, a u gradu je bilo
14 dosta džamija, mislim čak više od 20 u Foči i predgrađima. Sve je to bilo
15 uništeno. Sumnjam da su sve one bile izgrađene u srednjem vijeku i ne znam da li
16 je džamija Aladža izgrađena na mjestu gdje je ranije bila crkva.

17 G. MILOŠEVIĆ:

18 P: Pa, dobro. Vi i sami govorite, na strani 10, u trećem pasusu, da je
19 skoro 60% džamija, koje su oštećene ili srušene, bilo podignuto za vreme turske
20 vladavine. Pa, da li to podrazumeva da je preko 40% džamija na području Bosne i
21 Hercegovine podignuto za vreme Jugoslavije, znači, za nešto više od 70 godina?

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Skoro polovina od ukupnog broja džamija je podignuta za tih 70 godina
2 Jugoslavije, u odnosu na pet vekova turske vladavine koje pominjete.

3 O: To je jednostavno pitanje onoga što je opstalo. Mnoge od novih
4 džamija su izgrađene da bi zamijenile stare džamije koje su, recimo, bile
5 oštećene u zemljotresima, ratu ili jednostavno propadanjem tokom vremena. I
6 vjerovatno biste to pronašli i slične procenete i u drugim dijelovima Evrope u
7 vezi s istorijskim modernim zgradama.

8 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Ovo treba da bude Vaše posljednje
9 pitanje, gospodine Milošević.

10 OPTUŽENI: Vrlo je teško je da... Dobro, ako je posljednje onda...

11 G. MILOŠEVIĆ:

12 P: Da li ste Vi pisali svom tadašnjem predsedniku Clintonu, gospodine
13 Riedlmayer, i tražili od njega u svom pismu da ukine embargo na oružje
14 Muslimanima?

15 O: Da, jesam. To je bilo u ljeto 1995. godine. Ja sam imao mišljenje o
16 tome što se dešavalo i o ratu u Bosni i moje mišljenje je bilo da na osnovu
17 Povelje Ujedinjenih nacija, embargo na oružje krši... narušava pravo Vlade Bosne
18 i Hercegovine, pravo na samoodbranu. Ja to jesam učinio, a činjenica da sam se
19 ja bavio politikom u tom smislu ne utiče na moju profesionalnu objektivnost u
20 podnošenju izvještaja ovdje.

21 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite, gospodine Tapušковиć.

22 G. TAPUŠKOVIĆ: Zahvaljujem, časne sudije.

23 Ispituje g. Tapušковиć:

24 P: Gospodine Riedlmayer, hteo bih samo nešto da Vas zapitam da objasnite
25 sudijama vezano za metod po kome ste radili.

26

27

28

29

30

1 Ja sam razumeo, i na to se ne bih vraćao, da ste Vi trebali da utvrdite štetu na
2 objektima onako kako je bilo reč, je li tako, kako ste dobili da to uradite?

3 O: Da.

4 P: Međutim, gospodine Riedlmayer, u Vašem iskazu, i danas kad ste bili
5 ispitivani u glavnom ispitivanju, Vi ste, na primer, danas kazali da je pet
6 džamija uništeno u toku jedne noći, pa ste onda kazali da je... da ste znali ili
7 utvrdili ono što je bilo vezano za spaljivanje ljudi u džamiji. Da li je to bila
8 Vaša dužnost da se bavite stvarima koje se mogu utvrđivati samo drugim dokazima?
9 Vi ste trebali da utvrđujete samo štetu.

10 O: Ja sam smatrao da je moj posao ne samo da napravim fizičke opise
11 stanja tih zgrada u leto 2002., već i po mogućnosti da saznam kada su uništene i
12 kako. Jedan od razloga je što sam pokušavao da isključim, koliko je moguće,
13 zgrade koje su uništene pre rata, tačnije da se ograničim na ratnu štetu i ratna
14 razaranja. I isto kao i u svim drugim svojim izveštajima koje sam podneo
15 Međunarodnom sudu, nisam se mnogo trudio da iznalazim i intervjuišem druge
16 svedoke. Ukoliko je na licu mesta bilo svedoka koje su želeli sa mnom da
17 razgovaraju, ja bih zapisao ono što su oni rekli. U slučaju Bijeljine, nije
18 sporno da je pet džamija uništeno u toku jedne noći. O tome ima puno izveštaja.

19 P: /?Razumem, gospodine Riedlmayer. Ali pošto imam/ ograničeno vreme,
20 mene interesuje ovo - Vi ste u Vašem izveštaju, pismenom, koristili ovakve
21 izraze: "po svemu sudeći", "možda", "izgleda".

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Ja mogu to da nađem, ali mislim da nije neophodno... - "navodno" - Zar nije bilo
2 nužno samo da se bavite štetom, a da ne dajete nikakve procene koje zvuče, evo,
3 ovako kako ste to napisali? Jer to je malo nepouzđano da bi Sud mogao to da uzme
4 u obzir.

5 O: Ja sam bio vrlo pažljiv i u pravljenju baze podataka i u svom
6 izveštaju da ne propustim da ubeležim koju sam informaciju prikupio na osnovu
7 direktnih dokaza, a koji deo predstavljaju zaključci, dedukcija i stvari koje su
8 mi ispričali drugi ljudi. Zato sam koristio reči kao "prema navodima drugih" i
9 tako dalje.

10 G. TAPUŠKOVIĆ: Časne sudije, moram nešto ipak prethodno da Vama
11 objasnim. 30. juna 2... 2003. godine smo dobili obilje materijala po
12 "šesdesetoscimici" /?pravilu 68ter/. Od obilja tog materijala koji se tiču
13 isključivo gospodina Riedlmayera, od obilja tog materijala koji ima direktno
14 veze sa nalazom koji je gospodin Riedlmayer dao, ja bih hteo da se pozabavim
15 možda samo sa dva dokumenta. Treći ću videti ako budem stigao.

16 P: Gospodine Riedlmayer, prvi dokument je članak Matthewa Battlesa
17 "Biblioteka". Vi znate za taj članak?

18 O: Da.

19 P: Evo ga, ako možete da pogledate četvrtu stranu, prvi pasus.

20 O: Da.

21 P: Tu stoji kako je Riedlmay... Riedlmayer dokumentovao stradanje

22

23

24

25

26

27

28

29

1 stotine drugih biblioteka, muzeja i arhitektonskog blaga širom Hrvatske, Bosne i
2 Hercegovine i u skorije vreme Kosova; je li tako? Tu stoji... on Vas citira.

3 O: Da. To je rezime onoga što sam već napisao u mnogim člancima.

4 P: Sada, pogledajte stranu... stranu 4, drugi pasus. Tu kaže ovako, da
5 ste Vi izjavili... Vas citira: "Riedlmayer takođe smatra da su nacionalistički
6 motivi više nego očigledni širom Bosne i Hercegovine. Napisao je: 'Biblioteke,
7 arhive, muzeji i kulturne institucije predstavljale su metu uništenja u
8 nastojanju da se izbriše materijalni dokaz, knjige, dokumenti i umetnička dela
9 koji bi mogli da podsećaju buduće naraštaje da su narodi različite etničke i
10 verske tradicije nekada delili zajedničko nasleđe.'" Je li tako?

11 O: Da.

12 P: Da li se ovaj nacionalizam, o koji ovde Vi... o kome Vi ovde govorite
13 - jer tu ne spominjete nijedan narod - tiče svih naroda u Bosni i Hercegovini?

14 O: Da li... Mislim da se to odnosi isključivo na one koji propovedaju
15 isključivo nacionalističke ideologije, nezavisno od nacionalne grupe.

16 P: U tom stavu Vi niste pravili razliku ni između kog naroda, nego se to
17 odnosi na sve narode koji su živeli na tom prostoru; je li tako?

18 O: Ja ne govorim o nacionalnostima, govorim o nacionalistima.

19 P: Ne. Vi ste ovde govorili o nacionalističkim motivima.

20 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Mi možemo sami to da pročitamo.

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 G. TAPUŠKOVIĆ: Zahvaljujem.

2 G. GROOME: [simultani prevod] Časni Sude, hteo bih da ukažem da fraza
3 "nacionalistički motivi" predstavlja reči autora. Ovaj tekst koji se pripisuje
4 gospodinu Riedlmayeru zapravo je citat, a taj deo teksta nije pod navodima.

5 SVEDOK: [simultani prevod] Da.

6 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Vratite to gospodinu Tapušковиću.

7 G. TAPUŠKOVIĆ: /?Časni Sude, obratite pažnju na sledeći pasus. U njemu
8 stoji: "Riedlmayer takođe smatra..."/, pa se navodi ovo. To nije navod autora
9 nego Riedlmayer smatra da... da... to. Ja neću da se zadržavam na tome.
10 Odgovaram samo tužiocu.

11 P: Neka to Sud proceni. Ne bi se zadržavao na tome.

12 Ali imam ovde još jedan dokument. Isto mi je obelodanjen 30. juna 2003.,
13 i to je dostavljeno po pravilu 68. Objavljeno je na internetu. Nemam ERN broj
14 Tužilaštva, ali ste Vi autor tog članka. Tiče se ovog manastira Žitomislić, ali
15 ja se neću zadržavati na manastiru Žitomislić. O tome ste već govorili. U vezi
16 dokumenta koji je citiran ranije, dostavljen je po članu 68, ali iz ovog
17 dokumenta koji Vi... koji ste Vi napisali... A evo ga, ja ću Vam ga dati. Vi
18 kažete da ste u vezi manastira...

19 O: Koja strana?

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 P: Na strani 5, prvi pasus. Vi kažete da ste u vezi sa manastirom, o
2 kome je reč, razgovarali sa direktorom Muzeja Srpske pravoslavne crkve
3 gospodinom Slobodanom Mileusnićem; je li tako?

4 O: Nisam s njim razgovarao. S njim sam komunicirao posredstvom jednog
5 drugog čoveka i on je bio toliko ljubazan da mi da neke fotografije.

6 P: Dobro. Evo, piše... piše u sledećem pasusu da ste, govoreći o tome da
7 je, prema Vašem saznanju, koje, kako kažete, potiče iz više izvora, Pravoslavnoj
8 crkvi naneta najveća šteta u dolini Neretve, kada se uzme u obzir teritorija
9 cele Bosne i Hercegovine. Pozivate se na jedan od tih izvora, na knjigu
10 gospodina Slobodana Mileusnića pod naslovom "Duhovni genocid", kao i izveštaj
11 episkopa zahumsko-hercegovačkog Atanasija; je li tako? Vi ste imali tu knjigu
12 ili videli tu knjigu.

13 O: Da.

14 P: E sad, ja bih sa ovim i završio verovatno ako budemo uspeli to da
15 raspravimo. Ja moram da kažem da sam u ovom kratkom vremenu, zahvaljujući
16 ljubaznošću episkopa banjalučkog gospodina Jefrema Milutinovića, uspeo da
17 nabavim tu knjigu koju se Vi imali. Je li to... je li to ova knjiga?

18 O: Jeste. Ja mislim da imam jedno ranije izdanje.

19 P: Da li bi mogli da je pogledate, i to 234. stranu, na kojoj se nalazi
20 ova mapa i podaci o broju crkava i drugih objekata koji su stradali od 1991. do
21 1995. godine?

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Tu se čak navodi cifra od 797, a 212 crkava potpuno porušeno. Jeste li videli to
2 i znate li za to?

3 O: Pre svega, kao što sam naveo, ja sam imao ranije izdanje ovoga gde
4 nije bilo karte i nije bilo ni te cifre. Sećam se sada, gledajući ovu knjigu, da
5 - mada ona ima mnogo više fotografija nego ona druga knjiga koja je ovde
6 pomenuta - autori nisu mnogo pažljivi u odvajanju razaranja iz Drugog svetskog
7 rata i razaranja za koje se tvrdi da se desilo tokom poslednjeg rata, tako da ne
8 mogu ovo da potvrdim. Vidim da takođe da postoji cifra 797. Od toga se tvrdi da
9 je 212 crkava uništeno a da je 367 oštećeno. Kao što sam rekao, ja nisam u
10 stanju da potvrdim ovo pošto nisam to sistematski izučavao.

11 P: /prevod engleskog transkripta: "Hvala."/

12 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da, gospodine Groome.

13 G. AGHA: [simultani prevod] Časni Sude, ako nemate ništa protiv, hteo
14 bih prvo da se uvede u spis knjiga fotografija po osnovu da nema nikakvih
15 optužbi s tim u vezi u optužnici. To se tiče uništene srpske imovine. Što se nas
16 tiče, to može da ostane.

17 SUDIJA MAY: [simultani prevod] U redu, nastavite.

18 Dodatno ispituje g. Agha:

19 [Tužilac ispituje putem prevodioca]

20 P: Gospodine Riedlmayer, bilo je dosta razgovora i pitanja o tome šta
21 se... šta predstavlja kulturnu baštinu i kulturnu imovinu. Po Vašem mišljenju,
22 mogu li zemljište, zgrade i druge stvari predstavljati kulturnu imovinu i da li
23 je to deo kulturne baštine jedne zemlje, čak i ako nije registrovana?

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Sigurno da mogu.

2 P: Po Vašem mišljenju, da li bi bilo tačno reći da ova... da ovi verski
3 objekti, arhive, biblioteke i sve to što je pomenuto u Vašem izveštaju
4 predstavlja deo versko-kulturne baštine bosanskog naroda?

5 O: Da.

6 P: Pošto smo ovo raščistili, a to je jedna stvar, ima još jedna stvar
7 koju je pomenuo optuženi. Bilo je puno pitanja o tome šta je verska imovina i
8 rečeno je... optuženi je rekao da su obe strane uništavale imovinu i baštinu
9 druge strane. Očigledno, na osnovu Vašeg istraživanja i dokaza koji ste Vi
10 prikupili i svedoka s kojima ste Vi razgovarali, da li je to tačno? Da li je to
11 ispravan zaključak?

12 O: Ja bih rekao da nije.

13 P: Na kom osnovu to kažete?

14 O: Obično, kada se radi o osveti i odmazdi, to su spontani postupci. I,
15 recimo, tipičan primer bi bila grupa ljudi koji su proterani i koji se vrate u
16 svoje selo, nađu da je njihov hram uništen. Oni koji su ga uništili su otišli
17 odatle i onda ti ljudi koji su se vratili izvrše odmazdu nad fizičkim simbolima
18 onih koje smatraju krivcima za to. To je tipična odmazda, tipično razaranje iz
19 odmazde. Kada se radi o razaranju milo za drago, uzajamnom razaranju, to je opet
20 sporadično. Zavisi od okolnosti i mogućnosti. Jedan faktor koji govori protiv
21 toga je sistematska i svestrana priroda takvog razaranja koju sam ja primetio i
22 dokumentovao.

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Drugo, što ne ide u prilog toj teoriji, je da se većina ovog razaranja
2 nije desila u jeku sukoba, već kada su ta područja došla pod kontrolu bosansko-
3 srpskih vlasti. Zajedno sa drugim faktorima koje sam pomenuo, kao što su
4 korišćenje eksploziva i obim potrebne organizacije, ukazuje sve na to da se ne
5 radi o besu rulje već o nekoj vrsti dirigovane politike.

6 U uzajamnom razaranju, po sistemu milo za drago, očekuje se da će biti
7 podjednak stepen razaranja na obe strane, a kao što sam ja objasnio, to ovde
8 nije tako.

9 P: Imam dva vrlo konkretna pitanja o ovome. Da li je tačno da u velikom
10 stepenu većina verskih lokaliteta, koje ste pomenuli u svom izveštaju, su
11 razoreni kada nije bilo nikakvih borbi u blizini?

12 O: To je tačno.

13 P: Da li je takođe tačno, na osnovu lokaliteta koje ste posetili i
14 drugih fotografskih i drugih dokumenata, da je u mnogim slučajevima džamija bila
15 cilj, namerni cilj razaranja, dok susedne zgrade nisu taknute?

16 O: Ne samo u kontekstu okolnih zgrada, koje su ostale nedirnute, već se
17 može zaključiti da je džamija bila cilj... namerni cilj zbog toga što je
18 eksploziv podmetnut tačno na mesto gde će napraviti najveće razaranja. Pravi se
19 krater u krug. Vide se tragovi spaljene zemlje i temelja. Ja nisam vojni
20 ekspert, ali sam već video nekoliko stotina uništenih zgrada i mogu da zaključim
21 nešto na osnovu svog iskustva.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 Meni se čini da nije uopšte verovatno da bi se tako nešto moglo desiti slučajno
2 u toku vojnog sukoba.

3 P: Sad prelazimo na malo drukčiju temu. Optuženi je pokazao jedno pismo,
4 koje je označeno radi identifikacije, na engleskom jeziku. To je... zapravo,
5 nije bilo na engleskom jeziku. To je bilo naređenje da se ne diraju džamije i
6 drugi verski objekti zbog toga što mogu biti napadnuti u Banja Luci. Da li
7 možete da se setite koji je bio datum tog pisma?

8 O: Nažalost, ne.

9 G. AGHA: [simultani prevod] Da se podsetimo. D159.

10 O: Datum je 12. maj 1993. godine.

11 P: U to vreme, da li je u Banja Luci još uvek bilo nerazorenih džamija?

12 O: Bilo je nekoliko. Do tada je uništeno tri.

13 P: Da li su ostale još uvek bile na mestu?

14 O: Ostalih 13 su u sledećih nekoliko meseci uništene. Do decembra 1993.,
15 nije ostala nijedna džamija u Banja Luci.

16 P: Znači, bez obzira na ovo naređenje koje je očigledno ignorisano, sve
17 džamije su uništene u Banja Luci i niko nije krivično gonjen zbog toga?

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Tako je.

2 P: Imam samo još dva pitanja za Vas. Trudim se da budem kratak.

3 Prvo pitanje je: da li znate za hram Svetog Save u Beogradu?

4 O: Da.

5 P: Da li je on završen?

6 O: Ne, on se već vrlo dugo gradi.

7 P: Da li se ljudi tamo okupljaju na službu?

8 O: Da, koristi se.

9 P: Znači, to je delimično izgrađena zgrada, crkva?

10 O: Da.

11 P: Da li biste Vi smatrali da je to verska i kulturna imovina?

12 O: Ja bih sigurno rekao da. Koristi se i za pomene, kao što je, na

13 primer, bio i pomen premijeru Đinđiću nedavno... za komemoracije.

14 P: I kada biste dobili zadatak, da li biste bili spremni da napravite

15 takvo istraživanje o uništavanju srpske kulturne imovine i baštine u Bosni?

16 O: Sigurno bih.

17 P: Poslednje pitanje je sledeće. Sudija Robinson Vas je pitao da li je

18 moguće napraviti novčanu procenu uništene imovine... verske imovine u Bosni. Da

19 li Vam nešto pada na pamet? Da li Vam je neki svedok nešto rekao o vrednosti

20 uništene imovine?

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 O: Pada mi na pamet kakva može biti vrednost kada se ne može izmeriti
2 novcem? Zamislite hram u selu gde narod nije bio mnogo religiozan. U dvorištu te
3 crkve ipak su sahranjeni njihovi roditelji, babe i dede. To je jedini vidljivi
4 podsetnik na postojanje te zajednice u tom mestu. To je takođe i velika
5 investicija za tu zajednicu koja je prikupila sredstva da to izgradi, tako da je
6 napad na tu imovinu više od materijalne štete. To je vređanje cele zajednice. I
7 kao što sam rekao u svom izveštaju, za ljude koji su to učinili, bilo je sasvim
8 jasno šta znači to razaranje. Na primer, šef policije u Prijedoru, koji je bio
9 intervjuisan od strane jednog zapadnog novinara, to je pokojni Simo Drljača,
10 koga je imenovao Radovan Karadžić za regionalnog šefa policije u Prijedoru...

11 P: Izvinite, koja je to strana Vašeg izveštaja?

12 O: To je strana 12 u mom izveštaju.

13 G. AGHA: [simultani prevod] Ima li Sudsko veće to? Strana 12.

14 SUDIJA MAY: /prevod engleskog transkripta: "Da, imamo."/

15 SVEDOK: [simultani prevod] On kaže: "Kad se radi o džamiji, ne možete
16 slomiti samo minarete, morate uzdrmati temelje tako da ne mogu ponovo da je
17 izgrade. Učinite to i oni će sami hteti da odu. Sami će otići."

18 Žrtve su došle do sličnog zaključka, očigledno. Ja mogu da Vam citiram
19 ovde jednu izjavu iz moje baze podataka. Samo trenutak. Da. Ovo je izjava koju
20 citira Tim Judah, reporter koji je tada, 1993. godine, bio u Banja Luci, 14.
21 maja 1993., posle uništavanja džamije iz 16. veka.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 "Oni su hteli srce da nam iščupaju. Hteli su da shvatimo da za nas ovde nema
2 mesta."

3 Ovo sam citirao da pokažem kakav... kakva je bila vrednost te džamije za
4 te ljude.

5 G. AGHA: [simultani prevod] Nemam više pitanja.

6 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Gospodine Riedlmayer, ovim je Vaše
7 svedočenje završeno. Hvala Vam što ste se ponovo vratili u Sud. Sad ste
8 slobodni.

9 [Svedok se povlači]

10 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite, gospodine Groome.

11 G. GROOME: [simultani prevod] Sledeći svedok. Zamolio sam da se on
12 uvede. Ostaje otvoreno pitanje zaštitnih mera koje treba da rešimo u privatnoj
13 sednici.

14 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Privatna sednica.

15 [Poluzatvorena sednica]

16 (redigovano)

17 (redigovano)

18 (redigovano)

19 (redigovano)

20 (redigovano)

21 (redigovano)

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Strana 23888 redigovana. Poluzatvorena sednica.

1 (redigovano)
2 (redigovano)
3 (redigovano)
4 (redigovano)
5 (redigovano)
6 (redigovano)

7 [Otvorena sednica]

8 G. GROOME: [simultani prevod] Tužilaštvo poziva ambasadora Edhema
9 Pašića.

10 Želio bih da obavijestim Vijeće da prije nego što prekinemo sa radom
11 danas, da li bi bilo moguće da tri ili četiri minuta posvetimo proceduralnim
12 pitanjima koja bih htio da pokrenem pred Vijećem prije pauze?

13 Molim da Sekretarijat podijeli rezime sa sastanka pripreme sa svjedokom.

14 [Svedok je ušao u sudnicu]

15 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Molim da svjedok dâ svečanu izjavu.

16 SVEDOK: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, cijelu istinu i ništa
17 osim istine.

18 SVEDOK: EDHEM PAŠIĆ

19 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite sjesti.

20 Ispituje g. Groome:

21 [Tužilac ispituje putem prevodioca]

22 P: Ambasadore Pašić, nakon što je Vijeće donijelo odluku, mi ćemo
23 nastaviti sa radom na javnoj sjednici. obraćat ćemo Vam se Vašim imenom.
24 Međutim, ako bude neki dio Vašeg svjedočenja koji želite da se obavi na

25

26

27

28

29

30

1 zatvorenoj sjednici zato što ste iz bilo kog razloga zabrinuti za bezbjednost,
2 recite nam to i mi ćemo to zatražiti od Vijeća.

3 Htio bih da počnemo sa Vašim svjedočenjem tako što ćete nam reći na
4 kojem ste trenutno položaju.

5 O: Ja sam sada ambasador Bosne i Hercegovine u Kuvajtu.

6 P: Koliko dugo ste na tom položaju?

7 O: Dvije, dvije i po godine, oko.

8 P: Da li ste danas prisutni na Međunarodnom sudu u privatnom svojstvu,
9 kao privatni građanin da biste nam dali relevantne informacije za ovo suđenje,
10 ili u zvaničnom svojstvu?

11 O: Danas ovdje nisam u zvaničnom svojstvu. Ja sam ovdje u svoje ime i u
12 ima svih nas na jugu Evrope koji žele živjeti normalno bez diskriminacije.

13 P: Sada želim da skrenem Vašu pažnju na početak 90-ih godina. Možete li
14 nam reći na kom ste položaju bili u to vrijeme?

15 O: Pa, 90-ih godina, ja sam bio urednik redakcije za arapski, grčki,
16 turski, perzijski i kineski jezik u prevodilačkoj službi saveznih organa.

17 P: A kada ste počeli da obavljate tu dužnost?

18 O: Tu sam dužnost počeo obavljati negdje 1977. koliko se sjećam.

19 P: A kada ste prestali obavljati tu dužnost?

20 O: Tu sam dužnost *de facto* prestao obavljati već 1991/1992., *de facto*,
21 ali *de jure* sam ostao sve do 1994.

22 G. GROOME: [simultani prevod] Prije nego što Vas zamolim da nam dalje
23 objasnite ovaj odgovor, zamolit ću da se svjedoku pokaže jedan dokument i molim
24 da se tom dokumentu dodjeli broj dokaznog predmeta.

25

26

27

28

29

30

1 To je jedini dokazni predmet koji uvodimo uz ovog svjedoka.

2 SEKRETAR: [simultani prevod] To je dokazni predmet P489.

3 G. GROOME: [simultani prevod]

4 P: Gospodine, da li je ovo rezime Vašeg obrazovanja ili Vašeg
5 profesionalnog iskustva?

6 O: Jeste.

7 P: U posljednjem odgovoru na moje pitanje, rekli ste da je došlo do
8 promjene u obavljanju Vaše dužnosti i kako ste Vi shvatali to obavljanje
9 dužnosti. Mogu li Vas prvo zamoliti da nam kažete u kom vremenskom periodu ste
10 Vi primijetili tu promjenu i možete li nam objasniti do kakve promjene je došlo?

11 O: Da. Do promjene je došlo kad je došlo do promjene u tadašnjoj
12 Jugoslaviji. Ta se promjena osjetila odmah poslije osme sjednice. Nastalo je
13 jedno čišćenje svih kadrova koji nisu bili podobni. I to ne samo nesrba, nego i
14 Srba koji nisu bili loja... lojalni novom kursu.

15 P: I da li ste Vi primijetili takve kadrovske promjene, odnosno lične
16 promjene među Vašim kolegama i saradnicima u odjeljenju u kojem ste radili,
17 kolegama srpske nacionalnosti?

18 O: Apsolutno. Mislim, meni ni danas nije jasno kako su se mnogi ljudi
19 odjednom promijenili. Takva je bila kampanja, javno mnijenje, propaganda i tako
20 dalje da su ljudi samo pričali o onom što je dolazilo iz štaba ovdje optuženog.

21 P: Da li ste Vi lično u to vrijeme skinuti sa svoje funkcije?

22 O: Da, jesam. Ja sam vraćen na početak, na mjesto takozvanog običnog
23 prevodioca.

24 P: A kada ste vraćeni na to mjesto?

25

26

27

28

29

30

1 O: Koliko se sada sjećam, to je bilo 1991., devedeset... između 1991. i
2 1992. godine. I informisan sam tada da je bilo planirano da se ja udaljim sa tog
3 posla. Međutim, kako sam rekao u mom statementu, na svu sreću ja sam imao dosta
4 prijatelja, u ime kojih sam danas ovdje. Jedan od tih mojih prijatelja imao je
5 tada visoku poziciju u saveznoj državi i on me je zaštitio na taj način da
6 ostanem samo formalno na tom mjestu na kojem sam bio dok nisam pobjegao iz
7 Beograda.

8 P: A kada ste pobjegli iz Beograda?

9 O: Tek 1994.

10 P: U periodu od 1991. do 1994., da li je Vaš stan u Beogradu bio ikada
11 izložen pretresu?

12 O: Jeste, vrlo često. Supruga i ja smo vrlo često ostavljali određene
13 znake, i kad smo se vraćali, prepoznavali smo da je stan bio pretresen i vrlo
14 često sam primijetio da - pošto je u mom stanu bilo dosta knjiga, posebno na
15 orijentalnim jezicima koje ja govorim - mnoge te knjige su jednostavno
16 nestajale.

17 P: Da li je ikada, tokom početka 90-ih godina, od Vas traženo da idete
18 na informativne razgovore u srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova?

19 O: Da. Ja sam živio u jednoj atmosferi, ne samo ja, i svi mi koji su
20 bili kao ja, jednog užasnog straha. Traženo je od mene, međutim, da nikad ne
21 znam ko su ti ljudi. Ti ljudi su uvijek bili u civilu i nikada im nisam znao
22 imena.

23 P: Koliko puta je od Vas traženo da se sastanete sa tim ljudima?

24 O: Vrlo često, vrlo često. Ti su me ljudi nekad presretali na... i na
25 javnim mjestima. Obično je to bilo ponedjeljkom.

26

27

28

29

30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Prazna stranica umetnuta radi usklađivanja numeracije stranica između francuskog i engleskog transkripta.

1 P: I šta se dešavalo kada su Vam ti ljudi prilazili?

2 O: Dešavalo se da su me uvijek upozoravali, pošto sam radio, kako su oni
3 rekli, povjerljive poslove u bivšoj Jugoslaviji, da oni ne žele rizikovati da me
4 puste, kako su oni rekli, sa državnim tajnama u glavi. Da žele da ja budem
5 stalno tu pod kontrolom i da o tim zahtjevima ne smijem nikad nikom ništa reći,
6 čak ni mojoj supruzi. O tome sam moju suprugu izvijestio tek kad smo stigli u
7 Kairo, kad sam pobjegao iz Beograda.

8 P: Sada bih želio da skrenem Vašu pažnju na ljeto 1992. godine. Da li
9 ste u to vrijeme, jednom prilikom bili u kancelariji tadašnjeg predsjednika
10 Dobrice Ćosića?

11 O: Jesam. To je tačno.

12 P: On je bio predsjednik Saveznog predsjedništva u to vrijeme; je li
13 tako?

14 O: Da.

15 P: Možete li nam reći koja je bila svrha Vašeg prisustva u njegovoj
16 kancelariji?

17 O: Prije nego što sam došao u njegovu kancelariju, došli su neki ljudi i
18 rekli su mi da dva predsjednika žele da ja pomognem da se obavi njihov
19 telefonski razgovor.

20 P: A s kim su trebali da obave taj telefonski razgovor?

21 O: To je telefonski razgovor koji je kasnije uslijedio između lidera
22 Libije Moammara Gadhafija i tadašnjeg predsjednika savezne Jugoslavije gospodina
23 Dobrice Ćosića.

24 P: A da li znate zašto je od Vas traženo da Vi pomognete prilikom tog
25 telefonskog razgovora?

26 O: Ja ne znam, ali... ali su mi rekli ljudi koje sam poznao otprije u
27
28
29
30

1 kabinetu Ćosića da je najvjerojatnije Gadhafi, koga sam poznavao, tražio da ja
2 prevedem taj razgovor, jer sam mu vrlo često prevodio prilikom posjeta
3 Jugoslaviji i obratno prilikom posjeta tadašnjih jugoslavenskih najviših
4 funkcionera u bivšoj Jugoslaviji Libiji.

5 P: Kada ste otišli u kancelariju predsjednika Ćosića, da li je od Vas
6 traženo da sačekate neko vrijeme prije nego što budete u mogućnosti da pomognete
7 kod tog razgovora?

8 O: Jeste, jeste. Dugo je... dugo je... dugo smo čekali, jer je
9 uspostavljanje tog... te konekcije, odnosno veze telefonske između Tripolija i
10 Beograda trajalo veoma dugo.

11 P: Možete li nam reći koliko ste dugo otprilike čekali prije nego što
12 ste došli do tog telefonskog razgovora?

13 O: Kol'ko mogu sada da se prisjetim, ja mislim da je to bilo negdje
14 blizu sat vremena. Možda više, možda manje, ali je... ali aproksimativno tu
15 negdje.

16 P: Dok ste čekali u kancelariji predsjednika, da li je u toj prostoriji
17 bilo još ljudi koji su takođe čekali?

18 O: Jeste. Tu je bio i tadašnji savezni ministar vanjskih poslova
19 gospodin Vladislav Jovanović.

20 P: Pored gospodina Jovanovića, da li je još neko bio prisutan u
21 kancelariji?

22 O: Kroz kancelariju - velika je kancelarija - su prolazili i dolazili
23 neki ljudi, ali kol'ko se sada mogu sjetit', tu je bio s vremena na vrijeme i
24 tadašnji zamjenik šefa osoblja ili šefa kabineta predsjednika Dobrice Ćosića,
25 koga sam poznavao od ranije.

26 P: Da li ste u kancelariji vidjeli i neke vojnike?

27 O: U kancelariji nisam vidio nikakvih vojnika,

28
29
30

1 međutim, vojnika je bilo puno u hodnicima kad sam... predsoblju... u
2 predsobljima kada sam dolazio, odnosno prije nego što sam ušao u tu... tu sobu
3 gdje smo čekali.

4 P: Možete li nam opisati u kakvom su stanju bili vojnici?

5 O: Vojnici su imali različite uniforme i tadašnje oznake iz takozvane
6 tada Republike Krajine, koliko se sjećam tako se zvala, i... i isto tako i iz
7 Bosne.

8 P: A da li ste mogli da čujete razgovor tih vojnika?

9 O: Jesam. Neki su od njih... te razgovore sam čuo prije nego što sam
10 ušao u ovu *waiting* sobu, odnosno čekaonicu. Ljudi su razgovarali o ratištima s
11 kojih su dolazili. Neki su od njih vrlo izgledali... bilo je blata na njihovim
12 */sic/* odijelju pomalo i tako dalje. Sjećam se da sam... da sam... čini mi se,
13 jedna je grupa na čijem je amblemu bilo... amblem bio "brigade", čini mi se da
14 sam... na ćirilici da je to... da je to... da su to bile Ilidžanske brig... To
15 mi se čini, nisam mogao vidjeti, jer relativan... ne baš tak... mrak u hodniku i
16 dok sam čekao da uđem u tu čekaonicu, ovaj, čuo sam neke razgovore o nekakvim
17 ubijanjima po bosanskim selima, klanjima i tako dalje.

18 G. GROOME: [simultani prevod] Časni Sude, sada bih trebao da pređem na
19 jedan duži dio svjedočenja ovog svjedoka. Možda bi ovo bio zgodan trenutak da
20 završimo sa radom za danas.

21 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da.

22 Ambasadore, završićemo sa radom danas i nastaviti sutra ujutro. Molim
23 Vas imajte na umu tokom ove pauze da ne razgovarate ni sa kim o svome
24 svjedočenju sve dok se ono ne završi. To je upozorenje koji mi, naravno, dajemo
25 svim svjedocima i molim Vas vratite se sutra ujutro da nastavite sa
26 svjedočenjem.

27

28

29

30

1 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Svjedok može da napusti sudnicu, a ima
2 par pitanja koje gospodin Groome želi da pokrene.

3 [Svedok se povlači]

4 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Izvolite, gospodine Groome.

5 G. GROOME: [simultani prevod] Prvo je pitanje ambasadora Okuna. Ako mogu
6 da podsjetim Vijeće, on je završio sa svojim unakrsnim ispitivanjem prije
7 izvjesnog vremena i ostalo je samo još nešto pitanja koja bi amicusu trebalo da
8 mu postave. Ja sam ranije već razgovarao sa gospodinom Kayom kako želi da
9 nastavimo. Ako se sjećate, Vijeće je sugerisalo da bi se mogla možda poslati
10 pisana pitanja ambasadoru i on bi mogao da odgovori na to. Mi smo planirali da
11 ga dovedemo otprilike u ovo vrijeme natrag, jer se predviđalo da će on
12 svjedočiti u jednom drugom predmetu, ali taj predmet... postupak u tom predmetu
13 je prekinut i ne čini se da će početi prije nego što se završi izvođenje dokaza
14 Tužilaštva u ovom predmetu.

15 Ja sam razgovarao sa gospodinom Kayom o tome i on se slaže da ukoliko se
16 Vijeće i dalje slaže, da se pošalju pismena pitanja ambasadoru Okunu, na koje bi
17 on mogao da dâ pismene odgovore. I na taj način bismo uštedjeli na vremenu i
18 ambasador se ne bi morao vratiti.

19 G. KAY: [simultani prevod] Da. Pošto ja imam nekoliko pitanja, pet
20 pitanja za koje bi trebalo možda samo 15 minuta, onda bi ovo vjerovatno bio
21 najbolji način da se nastavi ovaj postupak.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Da.

2 G. GROOME: [simultani prevod] Sljedeće pitanje je da sljedećeg
3 ponedjeljka Tužilaštvo ima namjeru da pozove svjedoka Nenada Zafirovića.
4 Međutim, postavlja se pitanje da li će on biti u stanju da putuje i to je
5 pitanje koje ne možemo da riješimo prije ljetne pauze, tako da bismo samo
6 željeli da obavijestimo Vijeće i *amicuse* da on neće biti ovdje sljedećeg
7 ponedjeljka i da ćemo mi onda pomjeriti ostale svjedoke koje su bili predviđeni
8 za tu nedjelju na ponedjeljak i dalje.

9 Na isti način, imamo teškoće u vezi sa svjedokom B-150 koji je trebao da
10 svjedoči ovog petka. Ne mogu Vam dati definitivno informaciju, ali želim da
11 obavijestim i Vijeće i *amicuse* da će možda biti teškoća u vezi s njegovim
12 svjedočenjem u petak, i u tom slučaju ćemo onda pomjeriti svjedoke po pravilu
13 92bis, koji su bili predviđeni za sljedeću sedmicu. Pomjerit ćemo ih na petak da
14 bismo na najbolji način iskoristili vrijeme koje nam je na raspolaganju.

15 To su bila sva pitanja koja sam želio da pokrenem.

16 SUDIJA MAY: [simultani prevod] U redu, nastavljamo sutra ujutru u
17 09.00h, a tada očekujemo gospodina Lilića.

18 G. GROOME: [simultani prevod] Da, časni Sude.

19 SUDIJA MAY: [simultani prevod] Dakle, gospodine Milošević, prva stvar
20 sutra ujutru je gospodin Lilić.

21 Prekidamo sa radom do sutra ujutru.

22 ... Sednica završena u 13.49h.

23 Nastavak zakazan za sredu,

24 09.07.2003. u 09.00h.

25

26

27

28

29

30